

Կիպրահայ

ՀԱՐԻՐԱՄԵԱԿԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

Հարիրամեակի ոգեկոչման գլխավոր հանդիսութիւնը՝ Կիպրոսի մէջ, տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի 30 Ապրիլ, 2015-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, Սթրովոլոսի քաղաքապետարանի դահլիճին մէջ, կազմակերպութեամբ Հայկական Յեղասպանութեան 100-րդ Տարելիցի Կիպրոսի Յանձնախումբին, ներկայութեամբ հայ թէ օտարազգի հոծ բազմութեան մը: Ներկայ էին յատկապէս՝ Կիպրոսի Հանրապետութեան Արտաքին Գործոց Նախարար Տիար

Եռանիսա Քասուլիտիս, Խորհրդարանի Նախագահ Տիար Եաննակիս Օմիրու, Խորհրդարանի անդամներ, նախարարներ, կուսակցութեանց ներկայացուցիչներ, դեսպաններ, կրօնապետներ, բարձրաստիճան հիւրեր: Ներկայ էին նաեւ՝ Կիպրոսի Թեմի Կաթ. Փոխ. Գերաշնորհ Տէր Նարեկ Արքեպիսկոպոս Ալեմեզեան, Պետական Ներկայացուցիչ Տէր եւ Տիկ. Վարդգէս Մահտեսեան,

հոգեւոր հովիւներ՝ Տէր Մաշտոց քինյ. Աշգարեան եւ Տէր Մոմիկ քինյ. Հապէշեան, կիպրահայ Երեսփոխանական, Վարչական, ազգային մարմիններու եւ մամլոյ ներկայացուցիչներ եւ ազգայիններ:

Հայկական Յեղասպանութեան նուիրուած կարճ փաստագրական ժապաւենի ցուցադրութեամբ սկիզբ առաւ հանդիսութիւնը, ուր շեշտը դրուած էր մասնաւորապէս «Կապոյտ Գիրք»ի մէջ տեղ գտած ականատեսներու վկայութեանց վրայ: Ապա յայտնի եւ սիրուած երգչուհի սփրանօ Մոնա Կարկալոյեան, դաշնակի

ընկերակցութեամբ Լիլիա Խաչատրեանի, մեկնաբանեց Կոմիտաս Վարդապետի «Անտունի»ն եւ Սերգէյ Ռախմանինովի «Vocalise-ը», ապրումով եւ հմուտ կատարողութեամբ:

Օրուան առաջին խօսք առնողն էր կիպրահայ Պետ. Ներկ. Տիար Վարդգէս Մահտեսեան, որ յունարէն եւ անգլերէն լեզուներով յատուկ շնորհակալութիւն յայտնեց Կիպրոսին՝ 1920-ական թուականներուն, Եղեռնէն մազապուրծ հայ գաղթականներուն հանդէպ անոր ցուցաբերած ջերմ ասպնջականութեան համար, ապա՝ 1965-ին, Միացեալ Ազգերու բարձր ամպլիոնէն անոր արտաքին գործոց նախարարին բերնով, հայոց Ցեղասպանութեան մասին բարձրաձայնած ըլլալուն համար, յետոյ 1975-ին՝ զայն պաշտօնապէս ճանչցած ըլլալուն

համար: Իսկ վերջերս ալ, Ապրիլ ամսուան մէջ, Ցեղասպանութեան ժխտումը քրէօրէն պատժելի ոճիր նկատելու օրինագիծ ընդունած ըլլալուն համար: Ան նաեւ շնորհակալութեան խօսք ուղղեց Կիպրոսի Հանրապետութեան նախագահ Տիար Նիքոս Անաստասիատիսին, որ անձամբ ներկայ գտնուած էր Երեւանի մէջ կայացած Հարիւրամեակի ոգեկոչման պաշտօնական հանդիսութեան:

Տիար Մահտեսեան կարեւորութեամբ նշեց, որ «Յիշում եմ եւ Պահանջում» կարգախօսը պիտի ապրէր մեր սրտերուն մէջ, ինչպէս եւ՝ զայն խորհրդանշող «Անմոռուկ» ծաղիկը, պահանջելով արդարութեան վերականգնումը: Հայութեան ներկայութիւնը այսօր ամբողջ աշխարհիս երեսին լաւագոյն վկայութիւնն է Ցեղասպանութեան փաստին, շարունակեց ան, իսկ Թուրքիոյ ժխտողական քաղաքականութիւնը տուն տուած է, ըսաւ ան, շարունակուող ցեղասպանութեանց աշխարհի տարբեր անկիւններու մէջ: Ան իր խօսքը աւարտեց Ուիլիըմ Մարոյեանի յայտնի տողերով: «...Հրամմեցէք, ոչնչացուցէք հայերը: Կ'ուզէի տեսնել թէ կը յաջողի՞ք. Ձգեցէք զիրենք առանց հացի ու ջուրի. Հրկիզեցէք իրենց տուները եւ եկեղեցիները:....Եթէ ամբողջ ցեղը այլեւս չապրի ու երբ անոնցմէ երկուքը իրարու հանդիպին զարեջրատան մը մէջ, քսան տարի յետոյ, է՛ւ պիտի խնդան, է՛ւ պիտի խօսին իրենց լեզուով:....Փորձեցէք ոչնչացնել Հայը...»

Պրն Ֆոտոս Ֆոտիատիս խոր ապրումով ասմունքեց՝ յունարէնի թարգմանուած, Աւետիս Ահարոնեանի «Յարգա՛նք քեզ, նահատակուած ժողովուրդ» բանաստեղծութիւնը, որուն յաջորդեցին Համազգայինի «Միփան» Պարախումբի (Պարուսոյց՝ Պետրոս Ղարիպեան) բարձր ներդաշնակութեամբ կատարած եւ Օրուան խորհուրդին հետ համահունչ երեք պար, որոնք արժանացան ներկաներուն ջերմ ընդունելութեան:

Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր Կիպրոսի Հանրապետութեան Արտաքին Գործոց Նախարար Տիար Եոաննիս Քատուլիտիս, որ իր բովանդակալից խօսքին մէջ շեշտեց Հայաստան-Կիպրոս եղբայրական ջերմ կապերը, անդրադարձաւ Ցեղասպանութեան դաժան իրականութեան, որուն վերջին գոհը, ըսաւ ան, նոյնինքն ճշմարտութիւնն է, մինչեւ

այն ատեն որ զայն գործադրողը կը ժխտէ զայն: Միւս կողմէ, ան նշեց որ կարգ մը թուրք յառաջապահ լրագրողներ եւ մտաւորականներ, ինչպէս Թինճէլ Աքթար, Օրհան Փամուք,

Թանէր Աքչամ եւ ուրիշներ, կը բարձրաձայնեն ցեղասպանութեան փաստը իրենց անվեհեր կեցուածքով եւ, ասոր իբր հետեւանք, կ'ապրին արստրական իրենց հայրենիքէն: Ան յիշատակեց Հրանդ Տինքի ողիսականը, որ յանուն իր ազատ մտքին եւ ազատ խօսքին, յանուն ճշմարտութեան եւ արդարութեան բարձրաձայնումին, գրեր ու պայքարեր էր նոյնինքն Թուրքիոյ մէջ, աչքին առնելով սպաննուելու վտանգը՝ երկրին խոր պետութեան կողմէ, եւ հուսկ օրը ցերեկով սպաննուեր էր Պոլսոյ իր խմբագրատան առջեւ: Յարգելի բանախօսը յատուկ կարեւորութեամբ նշեց նաեւ այս օրերուն կատարուող հրթիռակոծումները Հալէպի մէջ, ի մասնաւորի հայկական թաղերուն մէջ, Տէր Զօրի Ս. Նահատակաց եկեղեցւոյ քանդումը, որոնք Ցեղասպանութեան շարունակութիւնն են, ըսաւ ան: Պրն. Քասուլիտիս՝ իր

խօսքին մէջ, զօրակցութիւն յայտնեց նաեւ Արցախի հայութեան ինքնորոշման իրաւունքի կենսագործման, դատապարտելով Պաքուի վարած քաղաքականութիւնը, եւ յայտնեց Կիպրոսի եւ անոր կառավարութեան ջերմ զօրակցութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան: Հուսկ ան իր խօսքը աւարտեց, ըսելով որ Ցեղասպանութեան ճանաչումն ու դատապարտումը կ'ենթադրեն գերազանցօրէն բարոյական կեցուածք ցուցաբերել, քաղաքական ամէն տեսակի պատեհապաշտութենէ եւ աշխարհաքաղաքական շահերէ եւ

նկատառումներէ զերիվեր:

Այնուհետեւ, կիպրահայ երգչուհի Ալիս Այվազեան թովիչ ձայնով մեներգեց Ատանայի ողբերգը եւ «Խոնարհում»ը, դաշնակի ընկերակցութեամբ Օլկա Քսանթոփուլուի եւ ջութակի ընկերակցութեամբ՝ Կոնստանտինոս Տեմիրճոկլուի, Վիքի Հաճանտրէուի եւ Իրինի Լէոնիի:

Յունաստանի եւ Կիպրոսի մօտ ՀՀ դեսպան Տիար Գագիկ Ղալաչեան

կարդաց այնուհետեւ իր պատգամը՝ անգլերէն լեզուով, սրտագին շնորհակալութեան խօսք ուղղելով Կիպրոսի կառավարութեան՝ Ցեղասպանութեան ժխտումը քրէօրէն պատժելի ոճիր նկատելու ուղղութեամբ, Խորհրդարանի ընդունած օրինագիծին համար մասնաւորապէս: Ան ընդգծեց որ Ցեղասպանութեան ճանաչումն ու դատապարտումը յատկապէս կարեւոր են, քանզի անպատիժ մնացած Ցեղասպանութիւնը տեղի կու տայ նորանոր

ցեղասպանութեանց, ըսաւ ան, եւ յիշեց Հիթլերի յայտնի խօսքը, 1939-ին արտասանուած եւ ուղղուած իր զինուորներուն. « Հիմա ո՞վ կը յիշէ վերջապէս հայութեան բնաջնջումը»: Յարգելի դեսպանը յատկապէս նշեց որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը յանձնառու կը մնայ Հարիւրամեակի «Կը յիշեմ եւ կը պահանջեմ» կարգախօսին եւ համահայկական հիմնախնդիրներու կենսագործման:

Հանդիսութեան աւարտին, Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ Երգչախումբը, խմբավարութեամբ Տիկ. Նառա Սարտարեանի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Երեցկին Թամար Հապէշեանի, կատարեց Օրուան իմաստին պատշաճող խմբերգներ՝ հայ եւ օտար, արժանանալով ներկաներուն գնահատանքին:

Հուսկ Գերաշնորհ Տէր Նարեկ Արքեպիսկոպոսի «Պահպանիչ» աղօթքէն ետք, ներկաները միաբերան երգեցին «Կիլիկիա»ն, որպէս սիրտերէն բխող սրբազան մաղթանք եւ աղօթք:

Ազատ Խօսք

Խմբագրական

«ԳԱԼ ՏԱՐԻՒ՝ ՎԱՆ»....

Աննախընթաց միասնականութեամբ, ոգիի աննկուն կորովով, պահանջատիրական վճռակամութեամբ եւ խուռներամ մասնակցութեամբ, համայն հայութիւնը ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս, մէ՛կ սիրտ, մէ՛կ հոգի, իր խոնարհումը բերաւ մեր բիրաւոր նահատակներու յիշատակին եւ վերանորոգեց իր Ուխտը՝ հաւատարիմ մնալու անոնց Կտակին....յաչս մեզ եւ աշխարհին: Մա դարձաւ նաեւ ինքնաճանաչման եւ ինքնագիտակցութեան նոր որակի ձեռքբերման կո՛չ ու հրաւէ՛ր, ապագային նայելու նորոգ տեսիլքի հրամայական....: Հարիւրամեակի համահայկական այս ոգեկոչման ոգեղէն հրավառութիւնը պիտի դառնա՞յ արդեօք նոր ուղիի մեկնակէտ, պիտի կարենա՞յ նոր լիցք ու աւիւն փոխանցել ազգային եւ իրաւապահանջ մեր յանձնառութեան, նոր ոճ հաղորդել արդիւնաւոր եւ միասնական գործելակերպի....

Այո՛, եթէ մենք կարենանք ազատագրուիլ մեր հնացած կաղապարներէն, ինչպիսին է Ցեղասպանութեան բարոյական ճանաչումի աղերսանքը աշխարհի կառոյցներէն եւ երկիրներէն եւ կարենանք վերաճանչնալ մեր հայրենագուրկի եւ տարագիրի բուն իրականութիւնը, ինչ որ կ'ենթադրէ որ հայրենագրկումի դարմանը Արեւմտահայաստանի ազատագրումն է: Բռնախլուած Հողի հատուցումը: Մինչդէռ՝ Ցեղասպանութեան փաստին ճանաչումները հօգր պետութեանց կողմէ գերազանցօրէն բարոյական բովանդակութիւն ունին եւ մեզ ինքնախաբերութեան միայն կրնան առաջնորդել: Մենք պիտի լաւ գիտակցինք ա՛յն ուշագրաւ իրականութիւնը,

որ Յեղասպանութիւնն ու Հայրենահանումը արգասիքն էին՝ աշխարհի գերիզօրներուն կողմէ հովանաւորուած Սիոնիզմին եւ Սիոնիզմին յօրինած Փանթուրքիզմի ծաւալողապաշտ գաղափարախօսութեանց, ինչ որ նրբօրէն կը մնայ քողարկուած հանրութեան գիտակցութենէն...: Յիշատակենք այստեղ որ այդ զոյգ ոճիւնները գործադրողները եղան Երիտթուրքերը, որոնց Իթթիհատ Վէ Թէրաքքը կուսակցութեան հիմնադիրները հրեայ-սիոնականներ էին, որոնք զայն հիմնեցին Սելանիկի սիոնամասունական երկու մեծագոյն օթեակներուն մէջ: Ա՛լ շատոնց ժամանակն է որ մենք՝ ազգովին, արթնանք եւ շեշտակի նայինք ճշմարտութեան աչքերուն, ճիշդ ուսումնասիրենք մեր պատմութիւնը, ճիշդ ընկալենք Յեղասպանութեան մութ ծալքերը, կարենանք տեսնել որ նոյն այդ հզօրները, որոնցմէ Յեղասպանութեան ճանաչումը կը մուրանք դեռ հարիւր տարի ետք ալ, ժառանգորդներն են ոճրագործներուն մեղսակիցներուն, որոնք անցեալին հովանաւորեցին սիոնափանթուրք երիտ-թուրքերու Թուրքիան... իսկ ներկայիս ալ կը հովանաւորեն ՆԱԹՕ-ի անդամ Թուրքիան եւ Նոր Օսմանեան Թուրքիան:

Մեր ինքնաճանաչման նոր որակի ձեռքբերման ճիգին մէջ, մենք պիտի կարենանք տեսնել որ մեր փրկութիւնը դարձեալ եւ դարձեալ մեր հաւաքական ուժին մէջ է, որ Համահայկական կառոյց ստեղծելու համար՝ անհրաժեշտ հրամայական է համայն հայութեան ողջ ներուժը միաւորել, վեր ելլելով ամէն տեսակի հատուածական, կուսակցական, յարանուանական եւ այլ բաժանումներէն... Սարդարապատեան ոզիի արծարծումն ու կենսագործումն է հայ կեանքին մէջ... Այն ոզիին՝ որ հրեղէն ժայթքումով փայլատակեց Մայիսեան այս օրերուն, 1918-ին, երբ մեր ժողովուրդը՝ թէեւ արիւնաքամ եւ ուժասպառ, համաժողովրդական հերոսական դիմադրութեամբ դարձաւ մէկ հարուածող բռունցք ընդդէմ ոսոխին, որ ցեղասպանել է հայրենագրկել է ետք մեր ժողովուրդի արեւմտեան հատուածը եկեր էր արիւնոռուշտ ու անյագուրդ՝ յափշտակելու մեր հայրենիքի վերջին մնացորդացը... Մտաբերենք Գարեգին սրբազան Յովսէփեանի խօսքերը. «Եկել էր ժամը՝ ապացուցելու, որ մենք, թէպէտ եւ կիսով չափ զոհ գնացած թուրքի եաթաղանին, միւս կիսով՝ ենթակայ նոյն դժիւն բախտին, կարող ենք ոտքի կանգնել ազգովին՝ զօրավար ու զինուոր, մտաւորական եւ եկեղեցական, կին ու տղամարդ, ծեր ու մանուկ եւ կասեցնել անարգ թշնամու յառաջխաղացումը: Մենք ոչ միայն կասեցրինք, այլեւ ետ մղեցինք:... Պատմութիւնը գիտի՝ նման ուրիշ օրինակ, որ մահուան դուռը հասած փոքրաքանակ մի ազգ յանկարծ ոտքի կանգնի, յաղթի մեծաթիւ ու զինավառ թշնամուն, նրանից ետ իլի իր գոյատեւելու իրաւունքը:... Յաղթել եւ ո՛չ թէ նահատակուելով, այլ յաղթութեամբ պաշտպանել իր կեանքը, իր լեզուն ու հաւատը, իր գոյութեան իրաւունքն ու զարթօնքի հեռանկարը... Այս է Սարդարապատը, ա՛զգ հայոց...»:

Այսպէս է որ մենք ունեցանք ազգային պետականութիւն՝ մեր պատմական հայրենիքի մէկ տասներորդ տարածքին վրայ եւ նուաճեցինք մեր ապրելու իրաւունքը: Համահայկական նոյն ոզիով, համաժողովրդական նոյն ծառացումով մենք կրցանք ազատագրել Արցախեան մեր հայրենիքը՝ 1988-ի միասնական ոզիի հրեղէն բոցավառումէն ետք... Հայոց պատմութեան ամբողջ երկայնքին ալ, հոն ուր ապաւիններ ենք մեր սեփական, հաւաքական մարտունակ, պայքարող ուժին, յաղթանակներ ենք, ինչ որ պերճախօս յուշարարն է այն անհերքելի

ճշմարտութեան, որ մեր փրկութիւնը մեր հաւաքական ուժին մէջ է: Մեզի կը մնայ, հետեւաբար, ճիշդ համադրել, համակարգել համայն հայութեան միասնական ներուժը՝ Հայաստան-Արցախ-Սփիւոք:

Ազգային ինքնաճանաչման նոր մակարդակը կ'ենթադրէ նաեւ ճիշդ արժեւորել Հայրենեաց Հողին անփոխարինելի արժէքը: Մեր պատմահայրը՝ Խորենացին, ազգը կը սահմանէր Հողով, անոր վրայ ապրող նոյնալեզու ժողովուրդով, իսկ Խրիմեան Հայրիկ նշանակալից կերպով կ'ըսէր. «Հողը պէտք է կենաց եւ մահուան օր», քանզի առանց հողի չկայ շարունակականութիւն ապրողներու յիշողութեան մէջ: Բայց մենք «Մեր Հողերը» կը պոռանք, կը գրենք, կը բարձրաձայնենք, իրաւացիօրէ՛ն, սակայն արդեօ՞ք մենք Տիրութիւնը կ'ընենք մեր հայրենեաց հողին, զայն տեւաբար լքելով ի խոյզ աւելի լաւ կեանքի, աւելի փայլուն ապագայի... Իսկ հողը, հայրենեաց հողը մեզմէ փոխադարձ սէր կ'ակնկալէ: Սիրել հողը կը նշանակէ մնալ այդ հողին վրայ, տքնիլ, քրտնիլ անոր վրայ, զայն մշակել թիզ առ թիզ, կառուցել, արարել անոր վրայ քար առ քար եւ զայն պաշտպանել կեանքի գնով, ի պահանջել հարկին...:

Հողը կ'օտարանայ մեզմէ, եթէ մենք լիարիւն, լիանուէր չսիրենք զայն: Մա ալ գուցէ մեր հայոց պատմութեան տխուր երեւոյթներէն է, երբ հայ մարդը շատ անգամ իր կեանքը, իր ապագան, իր ճակատագիրը չէ կապած հայրենեաց հողին հետ եւ կորսնցուցեր է զայն բեկոր առ բեկոր... ի գոհունակութիւն թշնամեաց: Ներկայիս ալ, արտագաղթը հայրենի երկրէն հայկական ցեղասպանութեան անարիւն շարունակութիւնն է, որուն մասին դիպուկ են Շարլ Ազնաւուրի ատենին արտասանած խօսքերը. «Ամէն օր Հայաստանը կը պարպուի: Քիչ ժամանակ անց, ան կը դառնայ դատարկ խիտունջ մը: Որո՞ն է ատիկա ձեռնտու: Երեք մաֆիոզի՞... Ես կ'ուզեմ որ այնտեղ՝ երկրին մէջ, որ արդէն մեռնելու վրայ է, բան մը տեղի ունենայ իմ ժողովուրդիս համար: Որքա՞ն են այնտեղ: Ինձի կ'ըսեն՝ 2.3 միլիոն: Իշխանութիւնները մատնացոյց կ'ընեն 3.6 միլիոն: Բայց ատիկա ճիշդ չէ... Շատ կարճ ժամանակի մէջ, անոնց թիւը կը դառնայ մէկ միլիոն 800 հազար: Եւ կ'իջնենք մինչեւ 1 միլիոն բնակչութիւն՝ մաֆիոզներու ձեռքին»: Մտածել տուող խօսքեր՝ անկասկած:

Եթէ կը հաւատանք՝ Ազգահաւաքի եւ Հողահաւաքի մեր գերագոյն Երազին, մենք էական կարիքը ունինք համազգային գիտակցութեան եւ ոգիի արթնացումի, նոյնիսկ՝ յեղափոխութեան, հայ քաղաքական մտքի վերափոխութեան, համահայկական նոր ոգիի, մտածողութեան, տեսլականի եւ գործելակերպի մշակումին, իրա՛ւ հայրենասիրութեան՝ ազգային դաստիարակութեան միջոցով, բոլոր մակարդակներու վրայ ալ՝ ընտանեկան յարկերէն ներս, դպրոցական գրասեղաններուն վրայ, մինչեւ մամուլ, հրապարակագրութիւն, հեռուստացոյց եւ հասարակական միջոցառումներ....

Ցեղասպանութեան Հարիւրամեակը ահագանգ է մեր Պահանջատիրութեան բովանդակութեան առաւել յստակացման՝ հայ հանրութեան գիտակցութեան մէջ, կորսուած հողին, Արեւմտահայաստանի պահանջատէրը ըլլալու յանձնառութեան առաւել հզօրացման եւ արդիւնատրման, իրաւաքաղաքական նոր մտածողութեան եւ գործելակերպի կենսագործման: Մա ութփիա չէ բնաւ, քանզի միշտ ալ աշխարհաքաղաքական

իրադրութիւնը կրնայ փոխուիլ ի նպաստ մեզի: Մենք պիտի առկայծ պահենք սերունդներու գիտակցութեան մէջ բռնազարեալ հողը, անոր վերատիրանալու մեր պայքարի կամքը....

«ԳԱԼ ՏԱՐԻ ՎԱ՛Ն» խօսքը կամ ասոյթը պիտի դառնայ տեսակ մը ուխտ ու երդում, մեր հողերը վերադառնալու վճռակամութեան, ազգային տեսլականի, սերունդէ-սերունդ փոխանցուած: Այդպէս չըրի՞ն հրեաները երկու հազար տարի, գոչելով՝ «Գալ տարի՝ Երուսաղէմ»....

Ժամանակը չի կրնար երբեք տկարացնել մեր իրաւապահանջատիրութիւնը, մեր արդար Դատի հետապնդումը, մինչեւ այն ատեն որ իրաւատէրը ինք՝ հայ ժողովուրդը, Տէրն է իր Դատին եւ չէ լքած զայն: Պատմութեան փորձը՝ վկայ:

Հարիւրամեակէն ետք, մենք ազգովին պիտի կարենանք վերամտածել եւ վերասահմանել ազգային մեր գաղափարախօսութիւնը եւ զայն ներկայացնել մեզի եւ աշխարհին:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Հարցազրոյց

Հետեւեալ Հարցազրոյցը կայացաւ Կիպրոսի Հայկական Ռատիոժամին եւ Տիկ. Երան Գույումճեանի միջեւ, Հարիւրամեայ Տարելիցի շրջագիծէն ներս՝ Չորեքշաբթի, 22 Ապրիլ 2015-ին:

1/ Խօսնակ (Տիկ. Նայիրի Մուրատեան)- Հայկական Ցեղասպանութեան 100-ամեակ: Ձեր հասկացողութեամբ, ինչպէ՞ս կը մեկնաբանէք կամ կը բացատրէք Մեծ Եղեռնի դարադարձը: Ինչորեմ վերլուծեցէք «Կը Յիշեմ եւ կը Պահանջեմ» Կարգախօսը:

Ե. Գ. - Հայկական Ցեղասպանութեան 100-ամեակը կարելոր հանգրուան է, ըստ իս, արժեւորելու անցած ուղին, անաչառ հայեացքով, առանց ինքնախաբէութեան, արժեւորելու մեր ըրածն ու չըրածը, մեր ձեռքբերումներն ու բացթողումները, սխալն ու ճիշդը, որպէսզի կարենանք նոր շունչով, նոր գիտակցութեամբ, նոր ծրագրաւորումով շարունակել ճամբան, հարիւրամեակէն ալ անդին....հանդիսութիւններէն, ձեռնարկներէն, ցուցահանդէսներէն եւ բազում այլ միջոցառումներէն անդին, կարգախօսներէն վեր ու անդին....Այս մօտեցումով ալ, «Կը յիշեմ եւ կը Պահանջեմ» կարգախօսը նախ եւ առաջ, իմ կարծիքով, պիտի վերաբերի մեզի առաջին հերթին....Մենք առաջնահերթաբար պահանջներ պիտի ունենանք մենք մեզմէ....Որքանո՞վ հայ ենք մնացած, որքանո՞վ աշխոյժ ու գործօն են մեր կառոյցները՝ դպրոց, եկեղեցի, մամուլ, կազմակերպութիւններ, որքանո՞վ անոնք կը ծառայեն իրենց բուն նպատակին, որքանո՞վ հայ է այսօր հայ ընտանիքը, որքանո՞վ մեր մօտ արթուն ու գործօն է ազգային գիտակցութիւնը....Յանձնառո՞ւ ենք հայ մնալու, հայեցի ապրելու, իրարու հետ լեզու գտնելու

Եւ միասնական գործակցութեամբ Հայ Դատ հետապնդելու մեր վճռականութեան մէջ...: Օտարէն արդարութիւն պահանջելէ առաջ, մենք իրարու հետ լեզու պիտի գտնենք, մենք իրարու հանդէպ պիտի ըլլանք արդար, մեր առանձին ես-երն ու խմբակցութիւնները պիտի կարենանք մէկ հաւաքական ՄԵՆՔ-ի վերածել, առանց որուն ամէն կարգախօս կը դառնայ մակերեսային ու ձեւական արտայայտութիւն միայն: Այո, պիտի յիշենք, յիշելը գուցէ եւ մեր արեան մէջ է, մեր արեան գոյնին մէջ է, քանզի առանց յիշողութեան, չկայ ազգ կամ ազգային հաւաքականութիւն... Պիտի յիշենք եւ յիշեցնենք, առանց օտարին ողորմութիւնը խնդրելու, առանց անոր ապաւինելու մեր հին ապաւինողական հիւանդութեամբ... Պիտի յիշենք ու յիշեցնենք կոխկռտուած արդարութեան վերականգնումին համար, անպատիժ մնացած մեծագոյն ոճրագործութեան արդար հատուցում պահանջելու համար... Ատիկա լիարժէք կատարելու համար, անկեղծ պիտի ըլլանք մենք մեզի հետ, պիտի վերակազմակերպուինք որպէս տարագիր հայութեան ժառանգորդները լիիրաւ ներկայացնող մէկ լիազօր, ներկայացուցչական Մարմին կամ կառոյց, որ կարենայ մեր բոլորին անունով խօսիլ, մեր արդար Դատը իրաւականօրէն ներկայացնել՝ ներքին եւ արտաքին ճակատներու վրայ ալ, համադրելով անշուշտ մեր ճիգերն ու աշխատանքները հայրենի պետութեան հետ... Յեղասպանութենէն 100 տարի ետք, դեռ բաժան-բաժան ենք, մասնատուած ու կոտորակուած, չունինք վերհատուածական, վերկուսակցական, համահայկական մտածողութիւն, որով կարենանք կեանքի կոչել նման՝ ժողովրդավարական հիմունքներով ընտրուած, Մէկ, Լիազօր, Ներկայացուցչական Մարմինը...

Հետեւաբար, Հարիւրամեակը նաեւ ազգովին զգաստանալու եւ սթափուելու կոչ է գերազանցօրէն, ազգային նոր գիտակցութեան արթնացման հրաւէ՛ր, ազգային ինքնաճանաչման ահագանգ:

2/ Խօսնակ.- Ի՞նչ է ձեր ըմբռնումով Հայ Ժողովուրդի ակնկալութիւնները օտար պետութիւններէն եւ անշուշտ՝ թուրք ժողովուրդէն եւ Թուրքիայէն:

Ե. Գ. -Հայ ժողովուրդի ակնկալութիւնները, շուրջ մէկ դար, բանտարկուած մնացին՝ Յեղասպանութեան միջազգային ճանաչումը ապահովելու գործընթացին մէջ, ինչ որ գերազանցօրէն բարոյական բնոյթ ունի եւ չընդգրկեր մեր հողային եւ այլ պահանջները Թուրքիայէն, որ ունի իրաւական բնոյթ: Տեսակ մը բարոյական յաղթանակ է գերազանցօրէն, երբ պետութեանց ղեկավարներ, խորհրդարաններ, միջազգային կառոյցներ կամ հեղինակաւոր անձնաւորութիւններ բարձրաձայնեն, պաշտօնապէս ընդունին եւ դատապարտեն հայկական Յեղասպանութիւնը, նոյնիսկ եթէ անոր ժխտումը դառնայ քրէօրէն պատժելի արարք: Ասիկա ոչ մէկ ձեւով կը վերացնէ Յեղասպանութեան եւ Հայրենահանումի հետեւանքները- անհատական, համայնքային եւ ազգային կալուածներու, հարստութեանց, հաստատութեանց կողոպուտը, իւրացումը կամ ոչնչացումը Օսմանեան Թուրքիոյ կողմէ... Հայրենի Հողի բռնազաւթումը...: Չեմ ուզեր թերագնահատել անշուշտ Ապրիլ 12-ին Հռոմի Պապի յայտարարութեան միջազգային նշանակութիւնը, ո՛չ ալ Հայաստանեայց եկեղեցոյ՝ Յեղասպանութեան մէկ ու կէս միլիոն նահատակներու սրբադասման արարողութիւնը, որ պիտի կատարուի Ապրիլ 23-ին: Բայց այս քայլերը

Էական ոչինչ կը փոխեն մեր Պահանջատիրութեան բովանդակութեան մէջ, որ գերազանցօրէն մեզմէ բռնախլուած հայրենի հողն է:

Ա՛լ շատոնց ժամանակն է, կը խորհիմ, որ ձեւաւորենք մեր իրաւական պահանջները, պատկան մասնագէտներու մասնակցութեամբ, որովհետեւ՝ տեսքար Յեղասպանութեան ճանաչումը աղերսելով՝ ա՛յս կամ ա՛յն պետութենէն, հեղինակաւոր անձնաւորութիւններէն, նոյնիսկ Թուրքիայէն, մենք կրնանք արժանանալ աշխարհի պետութեանց բարոյական ցաւակցութեան միայն...: Սօս Մարգսեանը իմաստուն խօսք մը ունի. «Հասունանանք վերջապէս: Էս աշխարհից գութ ակնկալողը ողորմութիւն է հայցում» եւ կ'աւելցնէ. «Ապրելու իրաւունքը ուժն է, հրաժարուենք հայկական մելամաղձոտ փիլիսոփայութիւնից, դէն նետենք աշխարհին խղճահարեցնելու թարախախառն արցունքոտ դրօշակի մեր լաթը: Տեսնենք որտե՞ղ ենք ամրացնում մեր մկանները եւ ինչպէ՞ս»...Հետեւութիւնները կը թողում մեր ունկնդիրներուն....

Եթէ ներկայիս, նոյնիսկ եթէ Թուրքիան յանկարծօրէն ընդունի Յեղասպանութիւնը, մեզ անակնկալի բերելով, յայնժամ մենք ունի՞նք արդեօք մեր պահանջներու յստակ ձեւակերպումը....Սա կարելոր խնդիր է որոշապէս, որուն մասին ակնարկութիւն կայ անշուշտ Համահայկական Հռչակագրին մէջ, որ ի լուր աշխարհի եւ ՀՀ նախագահ Սերժ Մարգսեանի բերնով հռչակուեցաւ ընթացիկ տարուան Յունուարին, Նահատակներու մեծագոյն յուշակոթողին՝ Ծիծեռնակաբերդի կամարներուն առջեւ եւ ի ներկայութեան հայրենի պետական աւագանիին, հոգեւոր եւ աշխարհիկ պետերուն եւ սփիւռքահայ կուսակցութեանց եւ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներու: Համահայկական Հռչակագիրը դրական մեծ քայլ է, կը խորհիմ, Հայ Դատի Պահանջատիրութեան գծով, որպէս մեկնակէտ համահայկական մտածողութեան եւ գործունէութեան՝ հարիւրամեակէն ալ անդին....Հռչակագիրը մեր համահայկական իղձերու եւ նպատակներու հիմնական փաստաթուղթ է, ուր կը շեշտուի որ համայն հայութիւնը իր միասնական կամքով պիտի մշակէ իրաւական թղթածրար՝ որպէս անհատական, համայնքային եւ համագային իրաւունքներու եւ օրինական շահերու վերականգնումի գործընթացի մեկնարկ: Սա էապէս Թուրքիայէն մեր Պահանջատիրութեան բովանդակութիւնն է:

3/ Խօսնակ.- Յեղասպանութեան 100-ամեակին առիթով, ի՞նչ է Ձեր պատգամը ուղղուած աշխարհասփիւռ Հայ Ժողովուրդին՝ Սփիւռք, Հայաստան եւ Արցախ:

Ե. Գ. - Հայ Դատի Պահանջատիրութիւնը կամ մեր կոխկոտուած արդարութեան վերականգնումին համար մղուած պայքարը կ'արդիւնաւորուի, եթէ մենք ունենանք հզօր Հայաստան, հզօր Արցախ եւ հզօր Սփիւռք, որոնք երեք բաղադրիչներն են համայն հայութեան:

Հզօր Հայաստան պիտի նշանակէր գերազանցօրէն արդար Հայաստան, ուր կայ եւ կը գործէ օրէնքի գերակայութիւն, ուր չկան օլիգարխիկ դասակարգի կամայականութիւններն ու կեղեքումները: Երկիր՝ ուր քիչ թէ շատ, քաղաքացին ունի ազատ, արդար, արժանավայել կեանք, ուր կան՝ մարդկային եւ քաղաքացիական իրաւունքներու յարգանք եւ կիրառում,

որպէզի նաեւ կասի արտագաղթը, որ կը հայաթափէ մեր երկիրը ներքին արինահոսութեամբ: Առանց արդարութեան հիմքերու հիմքին, չկայ հզօր Հայաստան: Զուգահեռաբար, առանց հայրենեաց հողին լիարժէք տիրութիւն ընելու, զայն ամբողջականօրէն սիրելու, անոր վրայ թիզ առ թիզ տքնելու, քրտնելու, քար առ քար կառուցելու, արարելու, զայն մեր կեանքի գնով պաշտպանելու, մենք չենք ունենար հզօր Հայաստան, քանզի հայրենեաց հողի սերը փոխադարձ է...Ազգ-հայրենիք փոխադարձ լիարին, լիարժէք սերէն կը ծնի ամէն ոյժ: Արցախը տակաւին կը սպասէ իր անկախութեան ամրապնդման, անոր միջազգային ճանաչման, որուն սակարկութիւնը դարձեր է աշխարհակալ ուժերու դիւանագիտական սեղաններու ճատրակի խաղաքար...: Իսկ Սփիւռքի կենսունակութիւնն ու հզօրութիւնը անհրաժեշտ են ո՛չ միայն մեր Պահանջատիրական պայքարի արդիւնաւորման, այլեւ՝ նոյնի՛նքն Հայաստանի հզօրութեան համար: Իսկ հզօր Սփիւռք պիտի նշանակէր կոռ վերակազմակերպուած, խտացած սփիւռք՝ իր Ներկայացուցչական, լիազօր կառոյցով, ինչ որ կրնայ նոր իւթան դառնալ անոր հայապահպանման ու հայակերտման ճիգերուն, անոր ազգային գիտակցութեան, Հայ Դատի Պահանջատիրութեան պայքարին, ինչպէս նաեւ՝ դառնալ քաղաքական եւ ռազմավարական հզօր լծակ Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան համար ընդդէմ թուրք-ազերի թշնամի ճակատին:

Եռեւեփող աշխարհին մէջ, ուր աշխարհակալ ուժերը նոր քարտէսներ կը ձեւաւորեն, կոխկոտելով ժողովուրդներու հայրենիքներն ու իրաւունքները...ուր իրաւունքը դեռեւս կը շարունակէ զօրաւորին ըլլալ...ուր վայրի անտառի օրէնքն է տիրական, մինչ Թուրքիան ալ, առաւել քան երբեւէ, կը շարունակէ իր փանթորանիզմը, որպէս իր ռազմաքաղաքական անխախտ մտածողութիւն, ներկայիս՝ նոր-օսմանիզմի դիմակին տակ, հայը կոչուած է ի մի բերելու իր ֆիզիքական, հոգեւոր, մտաւոր, բարոյական բոլոր հնարաւորութիւններն ու կարելիութիւնները, իր ամբողջական ներուժը՝ Հայաստան, Արցախ, Սփիւռք, դերերու ճիշդ բաշխումով, գերագոյն յանձնառութեամբ:

Հայրենատիրութեան իրաւաքաղաքական երկարաշունչ պայքարը իր մեկնակէտը առնելով Համահայկական Հռչակագիրէն, կը թելադրէ քաղաքական նոր մտածողութիւն՝ վերկուսակցական եւ վերհատուածական նոր մտածողութիւն, համահայկական նոր ոգի, իրաւաքաղաքական լրջագոյն եւ հետեւողական աշխատանք, որպէսզի ան չդառնայ լոկ թուրքին վրայ արձանագրուած մեռեալ տառ, այլ կարենայ մեզ առաջնորդել դէպի մեր Մեծ Երազի՝ ամբողջական հայութեան եւ ամբողջական Հայաստանի համահայկական տեսլականին կենսագործման:

Այստեղ պիտի ուզէի յատկապէս աւելցնել, որ սա անիրագործելի երազ չէ: Տարածաշրջանը նոր փոփոխութիւններով է յղի: Թուրքերուն եւ Թուրքիոյ համար վստահաբար անձանօթ չէ ապագային ստեղծուելիք քրտական պետութեան քարտէսը: Անոնք պիտի խորհին շատ հաւանաբար թէ իրենց համար ո՞րն է բաղձալին: Հայոց պատմական տարածքին վրայ ի՞նչ ունենալ, ո՞րն է նախընտրելին. Քրտական ռազմատենչ միաւոր մը՞, թէ՞ քրիստոնէապաշտ Հայաստան....Այս ընտրութեան պահը գալու է:

Իմ խորին փափաքս պիտի ըլլար, որ Հարիւրամեակը նոր խթան դառնայ ազգային ինքնագիտակցութեան նոր որակի ձեւաւորման, ազգային գաղափարախօսութեան շուրջ համախմբման, որպէսզի հայեցի լինելութեան եւ զարգացման, Հայ Դատի Պահանջատիրութեան պայքարի իրաւաքաղաքական նոր մակարդակ կարենանք ձեռքբերել՝ Հայաստան, Արցախ, Սփիւռք...մանաւանդ 21-րդ դարու մարտահրաւերներուն դիմաց, ի յիշատակ մեր բիւրաւոր նահատակներուն եւ յանուն գալիք սերունդներուն:

Հարիւրամեակը նո՛ր մեկնակէտի մարտահրաւէ՛ր է....

Հարցազրոյց Արամ Ա. Վեհափառ Հայրապետին Հետ

Միսի Կաթողիկոսարանին համար Յարուցուած Դատական Հայցին Մասին

2 Ապրիլ, 2015

«100ԱՄԵԱԿԷՆ ՅԵՏՈՅ ՄԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՌԻ ՄԱՐՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ՄՕՏԵՑՈՒՄ»

Ապրիլ 28ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը Թուրքիոյ Սահմանադրական Դատարանին մօտ դատ բացաւ՝ պահանջելով Միսի պատմական Կաթողիկոսարանի վերադարձը: Նկատի ունենալով սոյն իրաւական քայլին պատմական նշանակութիւնը ու եզակի կարեւորութիւնը հայ ժողովուրդի պահանջատիրական պայքարի ծիրէն ներս, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պաշտօնաթերթ «Հասկ»ը հարցազրոյց մը ունեցած է Վեհափառ Հայրապետին հետ, որ եղաւ նախաձեռնողը եւ

մղիչ ուժը իրաւական այս աննախընթաց քայլին, որպէսզի մեր ժողովուրդի զաւակներուն աւելի լայն տեղեկութիւններ փոխանցէ դատին առընչուող հարցերուն ու աշխատանքներուն մասին:

Հարցում.- Վեհափառ Տէր, ի՞նչ էին դրդապատճառները, որոնք մղեցին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը դատական նման յանդուգն քայլի դիմելու Թուրքիոյ Սահմանադրական Դատարանին մօտ:

- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքի Մեր աշակերտութեան օրերէն սկսեալ, Հայոց Ցեղասպանութիւնը ու հայ ժողովուրդի բռնաբարուած իրաւունքներու վերատիրացումը Մեզի համար, ինչպէս նաեւ Դպրեվանքի բովէն անցած բոլոր սասներուն համար եղած է մեր ամէնօրեայ ապրումին, տագնապին, մտածողութեան ու երագներուն

անանջատելի մասը: Այլ խօսքով, Մեր հոգեմտաւոր կազմաւորման մէջ, մեր ազգային պահանջատիրութիւնը միշտ եղած է կարելոր գործօն: Բնականաբար, երկու կարելոր ազդակներ մղած են մեր ժողովուրդի իրաւունքներու վերականգնումը առանցքային ներկայութիւն դարձնելու Մեր կեանքէն ներս. առաջին՝ սփիւռքեան իրականութիւնը, որ պարտադրեալ իրավիճակ մըն է ցեղասպանին կողմէ, եւ երկրորդ՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան արտաքսումը Սիսի իր դարաւոր Կաթողիկոսարանէն: Մեր Ս. Աթոռը իր Հայրապետներու, միաբաններու, ժողովական կառոյցներու ու թեմերու ճամբով առաջնահերթ կարելորութիւն տուած է մեր ազգային պահանջատիրութեան: Չմոռնանք երբեք, որ մեր եկեղեցին ազգի՛ն եկեղեցին է եւ հոգեւորի կողքին նաեւ ունի ազգային նկարագիր ու առաքելութիւն: Արդ, ազգին տագնապը նաեւ եկեղեցւոյ տագնապն է, ազգին պահանջքը՝ նաեւ եկեղեցւոյ պահանջքը: Տակաւին կը յիշենք 1965-ին, Հայոց Ցեղասպանութեան Յիսնամեակին, որպէս պատանի Մեր արտասանած Դանիէլ Վարուժանի Կիլիկեան ջարդերու նուիրում քանաստեղծութիւնը (ի դէպ յիսուն տարիներ յետոյ, Հայոց Ցեղասպանութեան 100ամեակին, Մեր պատգամը սկսանք նոյն բառերով.- «Պիտի գայ հանուր կեանքի արշալոյսը վառ հագած եւ մենք զաւակներդ օգոստափառ, պիտի կերտենք նո՛ր արշալոյս...»): Երբ սկսանք մօտենալ Հայոց Ցեղասպանութեան 100ամեակին, մտածեցինք թէ ինչ պէտք է ընել, որ մեր ժամանակակից պատմութեան այս կարելոր հանգրուանը ըլլայ եզակի, պատմական եւ մեր հարիւր տարիներու պահանջատիրական պայքարին առջեւ նոր հորիզոններ բացող եւ նոր ընթացք ճշդող: Այս մտածումը Մեզ մղեց կազմակերպելու 2012ին, Անթիլիասի Մայրավանքին մէջ, միջազգային համագումար մը «Ճանաչումէ դէպի Հատուցում» նիւթով: Համագումարին հրաւիրեցինք միջազգային օրէնքի ու ցեղասպանութեան 30 օտար մասնագէտներ: Թէ՛ հրապարակային քննարկումներու եւ թէ՛ անոնց հետ Մեր ունեցած առանձին գրոյցներու ընթացքին ուզեցինք իմանալ մեր պահանջատիրութիւնը իրաւական շրջագիծի մէջ դնելու կարելիութիւնները: Մասնագէտներու մօտեցումները ընդհանրապէս երկդիմի էին. սակայն ըսին, որ կ'արժէ նման յանդուգն քայլի մը դիմել: Մենք անձնապէս համոզուած էինք, որ տասնամեակներէ ի վեր Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչման ուղղութեամբ կատարուող աշխատանքը նոր ընթացք մը ստանար, շեշտը դնելով հատուցման վրայ: Արդարեւ, միջազգային օրէնքի համաձայն, ճանաչում ու հատուցում իրարու հետ սերտօրէն առնչուած են: Հետեւաբար, ա՛յս մօտեցումով պէտք է շարունակենք մեր աշխատանքը Հարիւրամեակէն անդին:

Հարցում.- Վեհափառ Տէր, ի՞նչ ձեռով սկիզբ առաւ դատի պատրաստութեան գործընթացը, որուն ղեկավարութիւնը դուք ստանձնած էիք:

- Ինչպէս քիչ առաջ ըսինք, մեր դատի իրաւական մարզը քննարկելու կոչուած միջազգային համագումար մը կազմակերպելու Կաթողիկոսութեան նպատակը յստակօրէն կը հետապնդէր մեր պահանջատիրութիւնը իրաւական տուեալներով ու հիմնաւորումներով հետապնդելու ծրագիրը: Անցնող տասնամեակներուն Հայ Դատի աշխատանքը առաւելաբար կեդրոնացած էր Ցեղասպանութեան ճանաչման վրայ եւ այս նպատակով կատարուած էր քաղաքական, քարոզչական, յարաբերական ու հրատարակչական հսկայ աշխատանք: Ճի՛շդ է, իրաւական գծով եւս որոշ հրատարակութիւններ կատարուած էին

անցեալին (օրինակ՝ Մուսա Փրէնսի, Un génocide impuni: l'Arménocide եւ Շաւարշ Թորիկեանի The Armenian Question and International Law):

Սակայն իրաւական դաշտը կը կարօտէր համապարփակ ուսումնասիրութեան՝ միջազգային օրէնքներու ու համաձայնագրերու ինչպէս նաեւ թրքական իրաւական օրէնքներու լոյսին տակ: Յիշեալ համագումարէն անմիջապէս յետոյ, որոշ կապեր հաստատեցինք միջազգային օրէնքի կարգ մը մասնագէտներու հետ, ունենալու նաեւ անոնց տեսակէտը: Այս խորհրդակցութիւններէն ետք կազմեցինք մասնագէտներէ բաղկացած փոքր խումբ մը եւ սկսանք աշխատանքի՝ հեռու լուսարձակներէ: Յիշեալ խումբին մաս կազմեցին հետեւեալ անձերը.- Դոկտ. Բայամ Ախաւան (Յեղասպանութեան օրէնքի դասախօս Մըքհիլ Համալսարանի մէջ եւ Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց դատարանի մօտ փաստաբան), Դոկտ. Թիմ Էյք (Միջազգային դատերու փաստաբան Եւրոպական Մարդկային Իրաւանց Դատարանի մօտ), Ճէմ Մուրատ Սոֆուօղլու (Իսթանպուլի Համալսարանի դասախօս եւ կալուածական ու մարդկային իրաւանց հարցերու փաստաբան), Դոկտ. Թանէր Աքչամ (Հայոց Յեղասպանութեան դասախօս Քլարք Համալսարանին մէջ), Դոկտ. Իշթար Կեօզայտըն Սաւաշըր (Միջազգային եւ Թրքական օրէնքներու դասախօս Իսթանպուլի Համալսարանին մէջ), Միջազգային ու Թրքական օրէնքներու համալսարանի այլ թուրք դասախօս մը եւ թուրք պատմաբան մը (վերջին երկու անձերը հասկնալի պատճառներով չուզեցին իրենց անունները բացայայտել հանրութեան), Թենի Բիրրի Սիմոնեան (Մարդկային իրաւունքներու դասախօս Շընեի Ուէպթըր Համալսարանին մէջ), Դոկտ. Նորա Պայրաքտարեան (Քաղաքագիտութեան եւ միջազգային օրէնքի դասախօս Լիբանանեան Համալսարանին մէջ) եւ Ֆաթիմա Սաքայա (Անգլերէն ու Թրքերէն լեզուներու դասախօս Միացեալ Նահանգներու մէջ): Մասնագէտներու այս խումբը ճշդուած էր նկատի ունենալով մեր դատին պատմական ենթահողը, թրքական դատավարական օրէնքները եւ յատկապէս՝ ցեղասպանութեան ու մարդկային իրաւանց առնչուած օրէնքները: Մեր աշխատանքը կազմակերպուեցաւ հետեւեալ կերպով.- անցնող շուրջ երկու տարիներու ընթացքին, չորս հանդիպումներ ունեցանք Շընեի մէջ եւ երկու մասնակի հանդիպումներ՝ Անթիլիասի մէջ: Աշխատանքը կատարուեցաւ հաւաքական կերպով. անձի մը կողմէ պատրաստուած աշխատանքը յանձնախումբին կողմէ քննարկուեցաւ եւ իր վերջնական ձեւը ստացաւ: Մակարը պատմական ենթահողը պատրաստեց, որովհետեւ թրքական դատարանը իր ներքին գործընթացներուն համաձայն կրնայ պահանջել թուրք պատմաբանի մը տեսակէտը: Բնականաբար Թուրքիոյ դատավարական օրէնքներու առնչուած հարցերը պէտք է ուսումնասիրուէին թուրք մասնագէտներու կողմէ: Բայամ եւ Թիմ Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց Դատարանի առնչուած հարցերը քննարկեցին: Աքչամը առաւելաբար օգտակար եղաւ օսմանեան արխիւներու մէջ պրպտումներ կատարելու գծով: Թենին, մարդկային իրաւանց գծով իր ունեցած փորձառութեան առնթեր նաեւ համադրումի աշխատանքը կատարեց: Նորան, որպէս միջազգային օրէնքի դասախօս, իր մասնակցութիւնը բերաւ յատկապէս իրաւական հարցերու քննարկման: Բոլոր փաստաթուղթերը նախ թրքերէնով պատրաստուեցան, ապա անգլերէնի թարգմանուեցան եւ թրքերէնով իրենց վերջնական ձեւը ստացան: Պատրաստուեցան երեք թղթածրարներ.- պատմական թղթածրար (15 էջ), իրաւական թղթածրար (60 էջ) եւ դատի դիմումնագրի թղթածրար (10 էջ): Յիշեալ թղթածրարներուն առնթեր, նաեւ պատրաստուեցան այլ

փաստաթուղթեր ու նկարներ Միսի Կաթողիկոսարանին իրաւատերի հանգամանքը ճշդող, անոր պատմական դերը պարզող եւ Օսմանեան Պետութեան կողմէ անոր բռնագրաւումը եւ Կաթողիկոսարանին Անթիլիաս հաստատուիլը նկարագրող:

Հարցում.- Այնպէս կը թուի, Վեհափառ Տէր, որ Ձեր գլխաւորութեամբ կատարուած աշխատանքը այնքան ալ դիւրին ու հեզասահ չէրաւ:

- Բարդ ու դժուար աշխատանք մը կատարուեցաւ յանձնախումբին կողմէ: Բացատրենք: Առաջին հերթին, Միսի Կաթողիկոսարանը պահանջելու մեր դատական քայլին համար հիմնական էր Կաթողիկոսարանին սեփականութիւնը հաստատող փաստաթուղթ մը, ինչ որ չունինք: Որքան ալ նկարներ, վկայութիւններ ներկայացնենք դատարանին, դատական սկզբունքներու եւ դատավարական օրէնքներու համաձայն սեփականութիւնը միայն կը փաստուի սեփականաթուղթով (թափու): Մեզի կը պակսէին նաեւ այնպիսի փաստաթուղթեր, որոնք կրնային այլապէս օգտակար հանդիսանալ դատավարութեան ընթացքին (չմոռնանք երբեք թէ ի՞նչ սահուոր ու սարսափելի պայմաններու մէջ ապրեցաւ մեր ժողովուրդը ջարդի ու ցեղասպանութեան օրերուն...): Փորձեցինք Միսի քաղաքապետութենէն որոշ տեղեկութիւններ քաղել, ինչ որ կարելի չէրաւ: Միսի կալուածային գրասենեակը մերժեց որեւէ տեղեկութիւն ու հաստատագիր տալ մեր փաստաբանին: Մեզի հասած տեղեկութիւններուն համաձայն, Վարչապետարանէն շրջաբերական գացած է բոլոր շրջաններու կալուածական գրասենեակներուն, ոչ մէկ տեղեկութիւն կամ փաստաթուղթ հայթայթելու բոլոր անոնց, որոնք կը փորձեն իրենց կալուածները պահանջել (այս խումբին մաս կը կազմեն Հայեր, Ասորիներ եւ Յոյներ): Սակայն չմոռնանք, որ եթէ դատավարութեան առընչուած փաստաթուղթեր կը պակսին մեզի որովհետեւ ո՛չ-բնականոն պայմաններու մէջ Կաթողիկոսութիւնը հեռացաւ իր կայքէն, սակայն պատմութեան տուեալները աղաղակող փաստեր են Միսի Կաթողիկոսարանի ինչպէս նաեւ Կիլիկիոյ ու Արեւմտեան Հայաստանի մէջ գտնուող վանքերու ու եկեղեցիներու եւ ընդհանրապէս ազգապատկան կալուածներու ինքնութեան ու պատկանելիութեան մասին վկայող: Ամէն պարագայի Թուրքիոյ դատարանը պատմաիրաւական մօտեցումով չի կրնար մերժել Միսի Կաթողիկոսարանին հայ եկեղեցոյ պատկանելիութիւնը: Այս է նաեւ իրաւագէտներու տեսակէտը:

Հարցում.- Ինչո՞ւ Կաթողիկոսարանի վերադարձի դատական հայցը ուղղակի կը ներկայացուի Թուրքիոյ Սահմանադրական Դատարան:

- Որեւէ երկրի պարագային, դատավարական կառոյցը կը բաղկանայ նախադատ, վերաքննիչ եւ վճռաբեկ ատեաններէ: Շարք մը երկիրներ ունին նաեւ սահմանադրական դատարան: Բնականաբար իւրաքանչիւր դատարան իր գործունէութեան ու իրաւասութեան սահմանները ունի: Նկատի ունենալով, որ Միսի քաղաքապետարանը մերժեց պարզ կալուածաթուղթի մը պահանջը, իրաւաբաններ անխմաստ գտան դիմելու տեղական դատարան եւ հայցը ներկայացուեցաւ ուղղակի Սահմանադրական Դատարան: Այս

վերջինն մերժուելու պարագային, պիտի դիմենք Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց Ատեան: Մեր դատական բոլոր փաստաթուղթերը նաեւ այս հեռանկարով պատրաստուեցան:

Հարցում.- Վեհափառ Տէր, ակնարկեցիք Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց Ատեանին: Կրնա՞ք այս ուղղութեամբ որոշ լուսաբանութիւններ տալ:

- Ինչպէս դատարանին անունը ցոյց կու տայ, մարդկային իրաւանց առընչուած հարցերով կը զբաղի յիշեալ դատարանը, որուն կեդրոնատեղին կը գտնուի Սթրասպուրկի (Ֆրանսա) մէջ: Դատական այս ատեանը սկսած է գործել 1959ին եւ ցարդ տասը հազարէ աւելի դատեր վճռած է: Ներկայիս 47 պետութիւններ (ներառեալ Հայաստան եւ Թուրքիա) անդամ են յիշեալ դատարանին: Մարդկային Իրաւանց Ատեան կրնան դիմել պետութիւններ, համայնքներ, կազմակերպութիւններ ու նոյնիսկ անհատներ: Դատարանին կողմէ տրուած վճիռը պարտադիր է: Յիշեալ դատարանը կրնայ զբաղիլ այն դատերով, որոնք տեղական դատարանին կողմէ մերժուած են եւ կը քննարկէ թղթածրարները այն երկիրներուն, որոնք անդամ են Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց Ատեանին: Յիշեցնենք, որ վերջերս Զուիցերիոյ առընչուած Փերինչէքի հարցով զբաղեցաւ Եւրոպայի Մարդկային Իրաւանց Ատեանը:

Հարցում.- Ի՞նչ հակազդեցութիւն կրնայ ունենալ Թուրքիան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կողմէ նախաձեռնուած այս դատավարական ընթացքին գծով:

- Առողջ մտածողութիւն ունեցող ոեւէ անձ կամ որեւէ հաւաքականութիւն բնական պիտի տեսնէ մեր Ս. Աթոռին կողմէ առնուած այս իրաւական քայլը: Նախ դիտենք պատմական ենթահողը: Հարիւր տարիներ առաջ, Միսի մեր պատմական Կաթողիկոսարանը բռնագրաւուեցաւ Օսմանեան թուրք պետութեան կողմէ, ինչպէս մեր բոլոր եկեղեցապատկան ու ազգապատկան կալուածներն ու կառոյցները: Յաջորդող թուրք կառավարութիւնները, այսպէս կոչուած «լքեալ կալուածներու» գծով որոշումներ առին անտեսելով այդ կալուածներուն իրաւատէրերը եւ միջազգային օրէնքները ու փաստօրէն մեր ժողովուրդին կալուածները աշխարհին դիմաց սեփականացուցին: Ո՞վ կրնայ ուրանալ այս իրողութիւնը: Մեր պահանջատիրութեան անբաժան մասը կը կազմէ մեր ժողովուրդի սեփականութիւնը եղող՝ անհատական, ազգապատկան ու եկեղեցապատկան կալուածներու վերադարձը: Եթէ այդ կալուածներուն կալուածագրերը այսօր գոյութիւն չունին, հասկնալի պատճառներով, սակայն աղաղակող փաստեր կան անոնց ինքնութեան մասին վկայող: Անցնող հարիւր տարիներուն, ճի՛շդ է, մեր պատասխանատու մարմինները այս հարցով չկրցան զբաղիլ, որովհետեւ ջարդէն ու աքսորէն յետոյ, սփիւռք դարձած մեր ժողովուրդի գոյատեւումը ու կազմակերպումը մեզի համար առաջնահերթութիւն էր: Այսօր, փա՛ռք Աստուծոյ, ազատ ու անկախ Հայաստան ունինք, կազմակերպուած ու պահանջատէր սփիւռք ունինք եւ հետեւաբար Թուրքիոյ կ'ըսենք՝ մեր իրաւունքները կը պահանջենք. քու պապերուդ կողմէ գործադրուած ցեղասպանութեան ճանաչում եւ հատուցում կը

պահանջէնք: Այս առիթով կ'ուզենք յիշեցնել, որ անցնող երեք տարիներու ընթացքին երկու նամակներ յղած ենք Թուրքիոյ այդ օրերու վարչապետ եւ այժմ նախագահ Էրտողանին. առաջին նամակը Մեր ստորագրութեամբ եւ երկրորդ նամակը Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ Մեր միատեղ ստորագրութեամբ: Երկու նամակներուն մէջ ալ պահանջեցինք մեր եկեղեցապատական ու ազգապատկան կալուածներու վերադարձը: Ոչ մէկ պատասխան ստացանք: Թուրքիոյ այս ամբարտաւան կեցուածքին դիմաց մենք պետք է ցուցաբերենք ամուր կամք ու պահանջատիրական ոգի: Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ հակազդեցութեան, վստահաբար կը հետեւիք մամուլին: Անցեալ շաբաթ Ուաշինկթընի մէջ կազմակերպեցինք մամուլի ասուլիս. արդիւնքը դրական էր: Յատկապէս թրքական հակազդեցութիւնը անմիջական էր ու յարձակողական: Պետք է շարունակել նոյն ընթացքը: Յաջորդաբար մամուլի ասուլիսներ կը ծրագրենք կազմակերպել կարելոր մայրաքաղաքներէ ներս:

Հարցում.- Ինչպէս ծանօթ է Ձեզի, Հայոց Տեղասպանութենէն յետոյ, յաջորդաբար երկու համաժողովներ տեղի ունեցան Սեւրի (1920) եւ Լոզանի (1923) մէջ, որոնք անմիջականօրէն առընչուած էին Հայ Դատին: Վեհափառ Տէր, արդե՞ս ք Միջազգային Կաթողիկոսարանի բացած դատին մէջ որեւէ նշում պիտի ըլլայ յիշեալ համաժողովներուն մասին:

- Անկասկած, յիշեալ երկու համաժողովները քաղաքական եւ իրաւական իմաստով յատուկ կարեւորութիւն կը ներկայացնեն մեր դատին: Եթէ անոնց դաշնագրերուն հայ ժողովուրդին հետ առընչուած յօդուածները կարդաք, պիտի տեսնէք թէ լայն իրաւունքներ կը տրուին հայ ժողովուրդին եւ թրքական կառավարութիւնը յանձնառու կ'ըլլայ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին (League of Nations) հետ համախորհուրդ, անհրաժեշտ միջոցներու դիմելու, գործադրելու համար դաշնագրերու տրամադրութիւնները: Հակառակ անոր որ Սեւրի դաշնագիրը չվաւերացուեցաւ, նախագահ Ուիլսոնի կողմէ ճշդուած Հայաստանի սահմանները պատմական կարեւորութիւն կը ներկայացնեն, որովհետեւ Ուիլսոնի ծրագիրը Տեղասպանութենէն յետոյ Թուրքիոյ կողմէ կատարուելիք իրաւական, քաղաքական ու հողային հատուցման առաջին եւ հիմնական քայլն էր միջազգային օրէնքի ծիրէն ներս: Մակայն դժբախտաբար Սեւրը չգործադրուեցաւ. պատմութեան թանգարանը նետուեցաւ, եւ Սեւրին յաջորդեց Լոզանի դաշնագիրը: Ներկայ դատը հիմնուած է առաւելաբար Լոզանի դաշնագրին վրայ, որովհետեւ թրքական պետութիւնը ճանչցաւ եւ յանձնառու եղաւ գործադրելու Լոզանի Դաշնագրի բոլոր պայմանները: Լոզանի Դաշնագրի 37էն 45 յօդուածներուն մէջ կը պաշտպանուին փոքրամասնութիւններու՝ ներառեալ մեր ժողովուրդին շահերն ու իրաւունքները: Բնականաբար Սեւրի Դաշնագիրը պետք է նկատի ունենալ որպէս իրաւաքաղաքական կարեւոր մէկնակետ, սակայն Լոզանի Դաշնագրի տրամադրութիւններուն վրայ հարկ է յենիլ: Այս է նաեւ մասնագէտներու տեսակէտը: Կաթողիկոսութեան բացած դատին մէջ Լոզանի դաշնագիրը կարեւոր տեղ է գրաւած: Կ'ուզենք նաեւ յիշեցնել, որ միջազգային օրէնքին համաձայն (տե՛ս. օրինակ, Basic Principles and Guidelines on the Right to Reparation for Victims of Gross Violation of Human Rights and International Humanitarian Law եւ, Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violation of International Human Rights Law and Serious Violations of

International Humanitarian Law) զոհուածներու ժառանգորդները, անհատապէս եւ հաւաքաբար, իրաւունք ունին պահանջելու անոնց իրաւունքները:

Հարցում.- Վեհափառ Տէր, արդեօք Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը եկեղեցապատկան ու ազգապատկան կալուածներու ամբողջական ցանկը ունի՞ :

- Կաթողիկոսարանի տրամադրութեան տակ կը գտնուին իրեն պատկանող ազգապատկան ու եկեղեցապատկան կալուածներու ամբողջական ցանկը: Օսմանեան կայսրութենէն ներս, կրօնական կառոյցներ իրաւունք չունէին իրենց անունին արձանագրելու կալուածներ: Հետեւաբար, անոնց կալուածները կ'արձանագրուէին կամ վստահելի անձի մը եւ կամ սուրբի մը անունով: 1912ին կարելի դարձաւ կրօնական կառոյցներու անունով կատարել արձանագրութիւնը: 1912-13ին, պետութեան որոշումով, փոքրամասնութիւններ, ներառեալ հայ համայնքը, պատրաստեցին իրենց ազգապատկան ու եկեղեցապատկան կալուածներու ամբողջական ցանկը եւ փոխանցեցին պետութեան: (Մեր համայնքին պատկանող կալուածներու ցանկը տպուած է Խ. Սաֆրասեանի կողմէ «Էջմիածին» ամսագրի 1965-6 տարուան յաջորդական թիւերուն մէջ): 1921ին, Ֆրանսան, որուն հովանաւորութեան տակ կը գտնուէին Սուրիան, Լիբանանն ու Կիլիկիան, Սահակ Կաթողիկոսին առաջարկեց պատրաստել Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի կալուածներու ցանկը՝ անոր կցելով նաեւ կալուածներու ու շինութիւններու նիւթական արժեւորումը: Յիշեալ ցանկը պատրաստուեցաւ եւ փոխանցուեցաւ Ֆրանսայի պետութեան: Անոր պատճէնը կը գտնուի Կաթողիկոսարանի արխիւներուն մէջ (տպուած է նաեւ Բ. Եղիայեան, Ատանայի Հայոց Պատմութիւն, Անթիլիաս, 1970 էջ 871-891): Յետագային, երբ Ֆրանսան հեռացաւ շրջանէն, ֆրանսայի իշխանութիւնը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Սահակ Վեհափառին յայտնեց, թէ ինք իրաւունք չունի Թուրքիոյ ներքին հարցերուն միջամուխ ըլլալու...: Կալուածներու հարցին մասին անհրաժեշտ տեղեկութիւններ ունենալու համար կրնաք նայիլ K.K. Baghdjian, The Confiscation of Armenian properties by the Turkish Government said to be Abandoned, Antelias, 2010 եւ Aram I, Issues and Perspectives, Antelias, 2013, pp. 78-92, 233-235:

Հարցում.- Վեհափառ Տէր, օրինական ի՞նչ հիմնաւորումներով կը կարծէք որ այս դատը կրնայ իր դրական ընթացքը ունենալ:

- Հարցումին պատասխանելէ առաջ կ'ուզենք յայտնել որ յանձնախումբին հետ կատարուած աշխատանքին մասին ամբողջական տեղեկագիր մը պատրաստած ենք, անոր կցելով մեր տրամադրութեան տակ գտնուող արխիւները: Այս աշխատանքը կատարեցինք պատմութեան համար: Վերադառնալով հարցումին, անհրաժեշտ է շեշտել պատմական ենթահողը: Ներկայ Թուրքիան Հայոց Յեղասպանութիւնը ընդունի կամ ոչ, 1915ին Օսմանեան կայսրութեան սահմաններէն ներս ապրող Հայերու դէմ կատարուած ջարդը ցեղասպանութիւն որակէ կամ ոչ, պատմական անհերքելի իրողութիւն մըն է, որ նոյնիսկ Թուրքիոյ բացատրութեամբ «մեծ թիւով Հայեր սպաննուեցան եւ մեծ թիւով Հայեր իրենց կալուածները ետին լքելով հեռացան Թուրքիայէն»: Թուրքիան քաջ գիտնալով իր ունեցած

աշխարհաքաղաքական կարեւորութիւնը եւ հետեւաբար մեծ ուժերու զգուշաւոր մօտեցումը Հայոց Ցեղասպանութեան հարցին, հետզհետէ աւելի կ'ամրացնէ իր ժխտողական քաղաքականութիւնը: Արդ, Թուրքիան այս հանգրուանին կրնայ կատարուածը որպէս ցեղասպանութիւն չընդունիլ՝ հակառակ իր ժխտումը հիմնաւորող փաստերու բացակայութեան: Սակայն Թուրքիան չի կրնար ուրանալ որ օսմանահպատակ Հայեր հարիւր հազարաւոր կալուածներ պարտադրաբար ձգելով հեռացած են Թուրքիայէն: Այս անկիւնէն մենք կը փորձենք մօտենալ մեր դատին: Միջազգային օրէնքը յստակ կերպով կ'ըսէ, թէ պատերազմի եւ ոչ բնականոն պայմաններու տակ բռնագրաւուած կալուածները պէտք է վերադարձուին իրենց սեփականատէրերուն եւ այս ուղղութեամբ պետութիւնը իր պատասխանատուութիւնը ունի: Հետեւաբար, նման մարտավարական մօտեցում մը ո՛չ միայն կրնայ դիւրացնել հատուցման գործընթացը, այլ նաեւ կրնայ դէպի ճանաչում առաջնորդող ճամբան դարձնել աւելի հեզասահ: Ցեղասպանութեան ճանաչումը պէտք չէ դառնայ ինքնանպատակ ու բարձրագոյն գագաթը մեր պահանջատիրական պայքարին: Առանց անտեսելու ճանաչման կարեւորութիւնը, անհրաժեշտ է 100ամեակէն յետոյ յատուկ շեշտ դնել, նոյնիսկ առաջնահերթ կարեւորութիւն ընծայել, հատուցման եւ այդ ծիրէն ներս՝ որպէս առաջին քայլ կալուածներու վերադարձին: Ցեղասպանութեան հատուցումը համապարփակ գործընթացներու ամբողջութիւն մը կ'ենթադրէ միջազգային օրէնքի տուեալներուն համաձայն: Այդ գործընթացներուն մաս կը կազմեն նաեւ բռնագրաւուած հողերու եւ ինչքերու վերադարձը ու անոնց ոչնչացման պարագային՝ նիւթական հատուցումը:

Հարցում.- Որպէս եզրակացութիւն, Վեհափառ Տէր, ի՞նչ ունիք ըսելիք:

- Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի վերադարձի պահանջքը ներկայացնելով, Մեր նպատակը դուռը բանալն է մեր ազգապատկան ու եկեղեցապատկան բոլոր կալուածներու վերադարձի թղթածրարին: Մարտավարական նոր մօտեցում մըն է սա, որ վստահաբար կ'ամբողջացնէ Ցեղասպանութեան ճանաչման ուղղութեամբ տարուող աշխատանքները: Բնականաբար հարկ է ըլլալ զգոյշ: Հայ Դատը իր իրաւական ու քաղաքական խորքէն պէտք չէ հեռացնել՝ զայն սոսկ նիւթական հատուցման շրջագծէն ներս դնելով: Հարկ է մշակել լուրջ ռազմավարութիւն, նկատի ունենալով ներկայ աշխարհաքաղաքական պայմանները: Երեւանի մէջ մեր հրապարակած հռչակագիրը պէտք է մեկնակէտը դառնայ մեր պահանջատիրութեան, նաեւ ճշդելով հատուցման մեր համապարփակ մօտեցումը եւ ապա՝ թղթածրարը: Հայոց Ցեղասպանութեան 100ամեակի հիմնական աշխատանքները պէտք է սկսին հարիւրամեակէն յետոյ, համազգային տարողութեամբ, միասնական ոգիով ու ամբողջական յանձնառութեամբ: Այս գործընթացին ղեկավարութիւնը պէտք է ստանձնէ Հայաստանի պետութիւնը, յատուկ գրասենեակ մը, նոյնիսկ նախարարութեան համագոր բաժանմունք մը հաստատելով: Յիշեալ աշխատանքին մաս պէտք է կազմեն մեր կրօնական ու կուսակցական կառոյցները եւ ցեղասպանութեան ու միջազգային օրէնքի մասնագէտներ: Եթէ նման լուրջ քայլի չդիմենք, եւ շուտով, 100ամեակը պիտի կորսնցնէ իր իմաստը, պատգամը ու մարտահրաւերը:

Գրական-Մշակութային

ՎԵՐԸՆԹԵՐՑԵԼՈՎ ՆԱՀԱՏԱԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԸ

Երան Գույումճեան

Ցեղասպանութեան զոհ գացած մեր նահատակ բանաստեղծներուն մէջ, իր արժանաւոր տեղը ունի Դանիէլ Վարուժան (1884-1915): Դարադարձի այս օրերուն, կը ներկայացնենք ճաշակ մը գրական իր հարուստ ժառանգութենէն, որպէս հաղորդութեան նշխար, մանաւանդ որպէս սրտի գորով եւ խունկի ծուէն իր անշիրիմ յիշատակին:

«Հայը պիտի ապրի ժողովուրդներու սիրագոյ շղթային մէկ ոսկի օղակն ըլլալու համար» Դ. Վ.

Ճշմարիտ բանաստեղծները գերազանցօրէն կ'արտայայտեն կեանքի բարձրագոյն ձեւերու տենչանքն ու ծարաւը: Ազատ ու արդար, գեղեցիկ ու արժանապատիւ, արի ու բարի կեանքի մը վսեմագոյն բաղձանքը:

Պատմութեան հորիզոնին դիմաց, անոնք կը շողացնեն տեսիլքը մարդկային ու ազգային գերագոյն արժէքներուն եւ սրբութիւններուն, ու կը քանդակեն, կը կերտեն ազգին թէ մարդ անհատին հոգին: Նման ճշմարիտ բանաստեղծ է Դանիէլ Վարուժան, որուն կեանքը սկիզբ կ'առնէր Արեւմտեան Հայաստանի Բրզնիկ գիւղի անուշ եգերքներուն վրայ, ծագումով խոնարհ այլեւ տիեզերական խորհուրդով մեծ ու լուսեղէն.-

Եւ այսպէս՝ օր մը պառկած՝ փողփողումին տակ երկնի,

Իմ ծնողներս մշակ՝ զիս յղացան կաթոզին,

Զիս յղացան սեւեռած իրենց աչքերը բարի

Վերն ամենէն մեծ Աստղին, ամենավառ Հրայրքին.

Հեքիաթն ու իրականութիւնը կարծէք կը միաձուլուին այստեղ՝ ամենավառ Հրայրքին ներշնչումով աշխարհ եկող բանաստեղծին ի վերուստ սահմանելու համար մեծ ու բոցավառ ճակատագիր մը:

Իր ժամանակը: Հայ կեանքը ծանրօրէն կը հեւար սուլթան Համիտի արիւնոտ բռնատիրութեան տակ, ուր իրարու յաջորդող ջարդերն ու արհաւիրքները մեր ժողովուրդը ըրած էին ֆիզիքապէս արիւնաքամ, մտքով՝ բռնադատեալ եւ ոգիով՝ յուսաբեկ: Այս բիրտ ու դաժան իրականութեան մէջ, հրաշք-յայտնութիւն էր Դանիէլ Վարուժանը, որ՝ որպէս ոգիի

ասպետ, պիտի երգէր հեթանոսական վաղնջական օրերու փառքը, ոյժն ու գեղեցկութիւնը: Երգ՝ որ գերութեան անտանելի ցաւը թօթափելու, վերածնունդի, ազգային-ազատագրական պայքարի կոչ էր գերազանցօրէն.-

Հանճա՛րդ Հայկեան, Նաւասարդեան սա տօներուն Արեւափառ,

Ա՛լ վերածնէ փլատակներէդ, եւ փառագոչ Քնարդ ա՛ռ...

Զի մենք, յանուն Սերմին, քու հին Յեղիդ Մարմարէն կոյս,

Մե՛նք, Զաւակներդ օգօստափառ, պիտի կերտենք Նոր արշալոյս»:

Դանիէլ Վարուժանի քնարը կ'երգէր վաղնջական գեղեցկութիւնը հայ հոգիին, հայրենական դաշտերու անեզրութիւնն ու կենսայորդ զարթումները, կ'երգէր Անահիտը որուն ծոցէն լոյս կը հոսի, կրակէն ժայթքող Վահագնը, կ'երգէր Վանատուրը որուն սերմովն է պնդացած կորիզն ամէն պտուղի...: Այս «Հեթանոս Երգեր»ը կենսաթրթիոն ապրումներով կը համակէին հայ մարդը, զայն կը ոգեւորէին եւ կը ոգեզինէին...:

Բանաստեղծին երագն էր արդարեւ տեսնել մարդն ու հայը՝ ազատագրուած մանր ու մութ կիրքերէ, ձերբագատ՝ ամէն տեսակի բռնութենէ: Տեսնել ազատ, ուժեղ, պայծառ ու գեղեցիկ մարդը եւ՝ քալել դէպի աղբիւրը լոյսին...:

Սակայն, իր այս գեղեցիկ երագանքը կը բախէր զինք շրջապատող բիրտ ու դաժան իրականութեան.

Կը մորթէին ժողովուրդ մ'որ առած մուրճը ձեռքին

Սա կաւեղէն դարուն վրայ կը կերտէր դարը մարմար:

Եւ քերթողը պիտի երգէր Յեղին Սիրտը որ կ'արիւնէր՝ սօսեաց անտառէն կտրած եղեգնեայ գրչով.

Եղեգնեայ գրչով երգեցի արիւն,

-Ձեզի ընծա՛յ, սուրի գոհեր....

...Եղեգնեայ գրչով երգեցի վերքեր,

Ընդ եղեգան փող սի՛րտս ելանէր:

Եւ այսպէս, Վարուժանի հոգիին մէկ բեւեռը կը կազմէր իր երագը՝ տեսնելու այն ժամանակը երբ հայը պիտի վերագտնէր իր ասպետական կորովը, քաջութիւնն ու գեղեցկութիւնը, երբ մարդիկ պիտի ըլլային հզօր եւ անկեղծ, արի ու բարի, այն ժամանակը, երբ՝

Պիտի աշխարհը ելլէ նորոգուած ու գեղեցիկ

Եւ պիտ'ըլլայ արժանի Արեւին շուրջ դառնալու...

Հոգիին միւս բեւեռը, սակայն, իր ժողովուրդին վիճակուած դժխեմ, եղերական ճակատագիրն էր եւ, աւելի լայն պաստառի վրայ, մարդկութեան տառապանքն անպատում, զորս պիտի երգէր իր «Գողգոթայի Ծաղիկներ»ով:

Երկբեւեռ իր հոգին նոյնինքն մարդկային ճակատագրի էութիւնն էր, քանզի Մարդը թրծուած էր լոյսով եւ ցեխով, սրբագործուած էր արցունքով...

Ա՛ն լոկ կրնայ ճանչնալ Երազը սրարբած՝

Ո՛վ կ'արբենայ կեանքի դիրտովն ու խունկով,

Ա՛ն որ Մարդն է՝ լոյսով ցեխով թրծուած,

Ա՛ն որ Մարդն է՝ սրբագործուած արցունքով:

Ազգային նեղ պարունակէն ելլելով, Վարուժան կը զգար՝ մարդկային ընդհանուր տառապանքին հետ համահունչ, ջղային տրոփիւնը մեծ քաղաքներու սրտին, խելացնոր աղմուկը մեքենաներու, որոնք կ'իշխեն ուղեղին վրայ մարդերուն, բանուորներուն վիճակուած ողբերգական ճակատագիրը: Եւ բանուորուհիին ուղղուած բանաստեղծութեան մէջ, անհուն կարեկցանքի տողեր կը նուիրէր, լի քնքշութեամբ ու սիրով.-

Կը սիրեմ վիշտդ՝ որ իմ վիշտս է գերագոյն,

Կը սիրեմ կուրծքդ քանդուած՝

Որուն մէջ դեռ կը յամառի Սէրդ երգել

Արտոյտի պէս սրարբած:

Ի տես մարդկային հոգիի այս խեղուած ներդաշնակութեան, մարդկային վիշտին ու մահահոտ ծաղիկներուն, քերթողը կը հեծեճէր վշտագին.

Միրտս սփինքսը կ'ըլլայ, վիշտս գաղտնիքը անոր-

«Գողգոթայի Ծաղիկներ»ու խեղուած եւ անբնական իրականութեան, Վարուժան պիտի հակադրէր՝ «Հեթանոս Երգեր»ուն նման, «Հացին Երգ»ի աշխարհը, ուր մարդն ու բնութիւնը ներդաշնակ են իրարու, ուր հողի մշակները կ'ապրին խաղաղ, արարչական աշխատանքով, կը զգան հողի սարսուռները, ցորեանի արտերուն ալեծուփ գեղեցկութիւնը, կակաչներու կարմիր բռնկումը, աշխատանքի խորհուրդը....Կարդա՛նք.-

Սերմանողն է:- Յաղթահասակ կը կանգնի

Մայրամուտի շողերուն մէջ ոսկեթոյր:

Ոտքին առջեւ անդաստաններն հայրենի

Կը տարածեն մերկութիւննին անպարոյր:

Կամ՝

Հովե՛ր կ'անցնին.-

Ու ցորեաններս յուշիկ յուշիկ կ'արթնան,

Իրենց խորքէն կը հոսի դող մ'անսահման,

Գեղադալար կողերն ի վար բլուրին

Ծովե՛ր կ'անցնին:

«Հացին Երգը» քերթուածներու շարքը նաեւ միտում ունի սիրեցնելու հողը հայրենի: Հող՝ ուր «հիւլէ մը կայ Հայկէն, փոշի մ'Արամէն, Անանիայէն բիբ մը դէտ, դեռ աստղերու ճաճանչներով թաթաւուն»:

Հայրենի այս հողին նկատմամբ Վարուժան պաշտամունքի հասնող սէր ուներ: Պատգամի նման կը հնչեն այսօր իր հետեւեալ խօսքերը.- «Մենք այնքան մեծ ենք, որքան որ հողէն կը խմենք մեր զգացումները: Ամէն ինչ հող է: Դէպի մեր պապերուն: Որ է՝ դէպի աստուածները»:

Մշտապէս այժմեական է Վարուժանի՝ հողին, մարդուն ու բնութեան ներդաշնակ, անդորրաւետ գոյակցութեան նուիրուած իտէալական Անդաստանը, ուր ամէն մարդ պիտի ուզէր ապրիլ անոր երգած խաղաղ ու բերրի, բերկրալից ու սիրալիր կեանքով...Մասնատրաբար մեր ժամանակներու՝ բնութենէն, հողէն ու իր նմաններէն իսկ տարանջատուած մարդը-

Արեւելեան կողմն աշխարհի

Խաղաղութի՛ւն թող ըլլայ...

Ո՛չ արիւններ, քրտինք հոսին

Լայն երակին մէջ ալօսին,

Ու երբ հնչէ կոչնակն ամէն գիւղակի

Օրհներգութի՛ւն թող ըլլայ:

....

Հարաւային կողմն աշխարհի

Պտղաբերո՛ւմ թող ըլլայ....

Ծաղկի՛ մեղրը փեթակներուն,

Յորդի՛ գինին բաժակներուն,

Ու երբ թխեն հարսերը հացը բարի,

Միրերգութի՛ւն թող ըլլայ:

Եւ այսպէս, Դանիէլ Վարուժան անմահ գեղեցկութիւններ ընծայեց հայ ժողովուրդին, որոնց հետ հաղորդակից կը դառնայ ընթերցողը, ամէն անգամ որ կը կարդայ Վարուժանի հրաշք-բանաստեղծութիւնը...Յոյց տուաւ ան մասնաւորապէս ճանապարհը երթալու դէպի աղբիւրը լոյսին, ջարդի ու արհաւիրքի ամէնէն մոայլ օրերուն անգամ աւետեց վարդահեղեղ արշալոյսին ոտնաձայնը եւ արութեան, ազատատենչութեան, պայքարի ու վերագարթօնքի կոչ ըրաւ յուսաբեկուած մեր ժողովուրդին...

Մեր գրականութեան, մեր մշակոյթի անմահ գանձերէն է Վարուժանի բանաստեղծութիւնը:

Անիկա մեր փառքն է:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Տեսակէտ

Պահանջուածը՝ Պահանջատէր...Պահանջատիրութենէն

Պարոյր Յ. Աղպաշեան ,

Պէյրութ, 15 Ապրիլ 2015

Հայոց Յեղասպանութեան 100ամեակը, իր ծրագիրներով ու գործունէութիւններով, ձեռնարկներով ու պատրաստութիւններով, աւելի քան տարիէ մը ի վեր իր վրայ կեդրոնացուցած է համայն հայութեան ուշադրութիւնը, համապետական թէ համաժողովրդային մակարդակներով:

Մեր նպատակը երբեք չէ այդ նշումները՝ իրենց գանազան դրսեւորումներով եւ արտայայտամիջոցներով, քննարկել կամ արժեւորել, որովհետեւ օրը-օրին կամ առիթէ-առիթ արդէն կատարուած են ատոնք, համապատասխան արձագանգներով եւ անդրադարձներով:

Այս յօդուածին գլխաւոր նպատակը բարձրաձայն մտորում մըն է, հրապարակային խորհրդածութիւն մը Հայոց Յեղասպանութեան Պահանջատիրութիւն հասկացողութեան մասին, որ ամենօրեայ յաճախականութեամբ դարձաւ օրակարգ, արծարծուեցաւ ու հնչեց կազմակերպիչ մարմիններու կողմէ, բեմերէն թէ մամուլէն:

Հարիւր տարի անցած է Հայոց Յեղասպանութեան վրայ, մինչ ցեղասպանութեան հայ ժողովուրդին ժառանգորդները, վերապրողներու եւ անոնց յաջորդող սերունդներու հերթականութեամբ, ականջալուր եղան (ու կ'ըլլան), իրազէկ դարձան (ու կը դառնան) մարդկութեան ԱՌԱՋԻՆ հաւաքական սպանդին, ջարդին ու կոտորածին, որ յետագային

կոչուեցաւ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ, քանի որ ատիկա կանխամտածուած ու նախաձրագրուած քաղաքական արարք մըն էր, որով ամբողջ ժողովուրդ մը կ'ենթարկուէր բնաջնջումի, գիտակցուած ոճով, բռնագաղթի, բռնաբարումի ու բռնադատումի միջոցներով:

Հարիւր տարուան ընթացքին, Հայոց Ցեղասպանութեան գործընթացը, ներհայկական եւ արտհայկական առումներով, անցաւ տարբեր հանգրուաններէ ու զանազան փուլերէ, ուր`

- Ճանաչումը
- Ընդունումը
- Հետապնդումը
- Ոգեկոչումը
- Դատապարտումը
- Հատուցումը

իւրաքանչիւրը, առանձին թէ միասնաբար, արժանացաւ խայտաբղետ կարգախօսներու ու լոգունգներու, բազմաբղետ ձեւակերպումներու ու խմբագրումներու, միշտ այն ակնկալութեամբ ու հեռանկարով, որ Հայ Դատը կը գտնէ իր արժանի տեղը, հուսկ` արդար լուծումը:

Ի դէմս, այս հետեւողական ու շարունակական ճիգերուն, նախաձեռնութիւններուն ու կազմակերպութիւններուն, արդեօք, հարիւր տարուան չափանիշով, գոհացուցի՞չ էին, արդիւնաւէ՞տ էին այդ բոլորը:

Եթէ ոմանք պիտի ըսեն` այո՛, չարաչար կը սխալին:

Եթէ ուրիշներ պիտի ըսեն` ո՛չ, այս ալ մտամտութի տեղի տուող հարց մըն է:

Յամենայն դէպս, երկու պարագաներուն ալ կայ տագնապեցուցիչ խնդիր մը, որուն պատասխան(ներ)ը գտնելու համար, նախքան փնտռելը արտաքին ճակատներու վրայ, անհրաժեշտ է որոնել ներքին կողմերուն մօտ, այսինքն` հայկական կազմակերպութիւններուն, որոնք, որքան ալ շնորհակալ գործ կատարած ըլլային, չեն կրնար, իրաւո՛նք չունին, արդարացումի ու չքմեղանքի պատրուակներու դիմելու, որովհետեւ հարիւր տարուան երկարաժամկետ ճամբան չի թոյլատրեր, ոչ ալ կ'արտօնէ զայն:

Այսպէս կը տարուինք մտածելու, նոյնիսկ համոզուելու, նկատի ունենալով որ` Հայ Դատը, իր պահանջատիրական բովանդակութեամբ, քայլ չկրցաւ պահել ինքնավերանորոգուելու, ինքնարժեւորուելու եւ ինքնաբարեկարգուելու ցեղասպանաճանաչման ուղիներու զարգացումներուն հետ:

Այլ խօսքով, գեթ անցնող յիսնամեակի սերունդները, Պահանջատիրութիւն հասկացողութիւնը ինչպէ՞ս ըմբռնեցին, մեկնաբանեցին, խորաչափեցին եւ կամ՝ ի՞նչ սորվեցան անկէ եւ ո՞ր կը տեսնեն անոր ելքը:

Հարիւր տարի ետք, «կը յիշեմ եւ կը պահանջեմ»ը ի՞նչ կու տայ նոր սերունդին, բայց, հարիւր տարի ի՞նչ ըրինք. չյիշեցի՞նք Հայոց Ցեղասպանութիւնը, չպահանջեցինք մեր իրաւունքները:

Բնական է, թե՛ յիշեցինք եւ թե՛ պահանջեցինք, եւ ամենէն շա՛տ յիշեցինք ու պահանջեցինք, երբ հարիւր տարի ետք, ատոնց զուգահեռ, պէտք էր աւելի ազդու իրագործումներ ու նուաճումներ արձանագրէինք, հիմնաւորէինք:

Անկեղծ ու թափանցիկ պէտք է ըլլաւ. կարելի չեղաւ Հայոց Ցեղասպանութեան գործընթացի յառաջդիմութեան թափ տալ, մղումի ենթարկել, այնպիսի մագլցումով ու բարձունքով, որ իր «հարիւր տարուան կեանք»ին մէջ կարենար դառնալ, իրօ՛ք, նշանակալի եւ իմաստալի, միանգամայն:

Վերջին կիսադարու սերունդները, անտարակոյս, երախտապարտ են իրենց նախորդներուն՝ Տարագրուածներուն, որոնք Մեծ Եղեռնը, իր ահաւորութեամբ եւ ահագնութեամբ, բարբարոսութեամբ ու վայրագութեամբ, չմոռցան ու չմոռցուցին, այդ բոլորը դրոշմելով եւ արմատաւորելով ժամանակակիցներու թէ յաջորդակիցներու հոգիներու եւ էութեան մէջ:

Այդուհանդերձ, պայմաններու եւ իրավիճակներու փոփոխութեամբ, աւելի քան տրամաբանական է, որ Պահանջատիրութիւնը եւս զգենուր նոր լիցք ու սլացք, որ հեռու ըլլար լոկ զգացական զեղումներէ, չմնար դասականութեան սահմաններուն մէջ, ինչ որ տասնեակ տարիներու «անցեալ»ով մը արդէն գերյազեցած էր:

Ժամանակն՝ է Պահանջատիրութիւն սահմանումին տալ՝

- Քաղաքական
- Իրաւական
- Օրէնսգիտական
- Փորձագիտական
- Միջազգայնական
- Համամարդկայնական

ՆՈՐ խորք ու բացատրութիւն, ուր մասնագիտական ներկայութիւնը, փորձառական վաստակը, ճանաչողական դերը, պատմական գիտութիւնը, յարաբերական հեղինակութիւնը հիմնական տեղ գրաւեն եւ, ամենէն կարեւորը, հայկական կողմը ունենայ իր «պատկառելի կազմ»ը, բաղկացած՝

- Ցեղասպանագէտներէ

- Քաղաքագետներէ
- Դիւանագետներէ
- Օրէնսագետներէ
- Իրաւագետներէ
- Մարդագետներէ

Ասիկա չի նշանակեր, թէ հայ ժողովուրդը չունի նման մասնագետներ, ընդհակառակը, ան աշխարհով մէկ տարածուած ցամաքամասերուն մէջ, ունի այնպիսի անուանիներ, որոնք պատուաբեր դիրքերու վրայ կը գտնուին, պատասխանատու հանգամանքներով, կը մնայ միայն զանոնք համախմբել, յանձնարարել, լիազօրել, որպէսզի Պահանջատիրութեան գործընթացը համաշխարհային հող շահելու կարելիութիւններ ու հնարաւորութիւններ ունենայ:

Մինչ այդ, եւ զուգահեռաբար, նոյնքան առաջնահերթութիւն ու հրատապութիւն է նոր սերունդը լուսաբանել ու դաստիարակել Պահանջատիրութեան այն հրամայականներուն մասին, որոնք անոր կու տան առարկայապաշտ, իրապաշտ ու ճշմարտապաշտ ամբողջութիւն մը, այդ պարունակով զայն շրջանառութեան մէջ դնելու առաջադրութեամբ:

Խիստ կարեւոր եւ անյետաձգելի պարտաւորութիւն մըն է ասիկա, թէւ ուշացած, որովհետեւ երբ կը խօսուի, կը գրուի ու կը քարոզուի հողերու վերադարձին, ինչքերու վերատիրացումին, իրաւունքներու վերականգնման ու մանաւանդ՝ հատուցումներու վերապահանջարկման մասին, նոր սերունդը չմտածէ «ի՞նչ պիտի ընենք»ի, «ո՞վ պիտի տայ»ի, «ո՞վ պիտի երթայ»ի, «ի՞նչ պիտի ըլլայ»ի եւ այլ նմանօրինակ արտայայտութիւններու մասին:

Այս թերացումներուն կամ կաղացումներուն գլխաւոր պատճառը պէտք է նկատել Պահանջատիրութիւնը հետապնդելու կեդրոնախոյս ու կեդրոնաբաշխ դրուածքները, մինչդէռ ատոր կարճ ճամբան կեդրոնաձիգ ու կեդրոնամետ ընտրանքն է, անշուշտ, ինչպէս վերը յիշեցինք, արհեստավարժներու գլխաւորութեամբ եւ արհեստավարժական գործունէութեամբ, ուր Պահանջատիրութիւնը դրուի իր իսկական ուղեգիծին վրայ, առանց շեղումներու ու թեքումներու:

Թէ ինչպէ՞ս Պահանջատիրութեան պահանջները ինքզինքնին պիտի վերանորոգեն ու վերապարտաւորեցնեն, ատիկա լուրջ, ուսումնասիրուած ու գիտականացած հսկայական թղթածրար մըն է, մէկ կողմէն՝ մեր նոր սերունդը առողջ հունաւորումի մէջ դնելով, իսկ միւս կողմէն՝ աշխարհի պատկան շրջանակները ճշգրտօրէն ուղղադրելով:

Այլապէս, եթէ կրկնելու ու կրկնուելու թաւալքին մէջ պիտի մնանք, առանց Պահանջատիրութեան տալու «բաբախուն» զարկ, հայ թէ օտար իրականութիւններէ ներս, կը նշանակէ թէ՛ յիսնամեակը կը մնայ հարիւրամեակ, իսկ այս վերջինն ալ...- հարիւր յիսնամեակ՝:

ԱՎՆԹԱՐԹՆԵՐ

Արարիչը Սէր է, կեանքի ամէն մէկ ակնթարթը սիրոյ արտայայտութիւն է, գիտակից թէ անգիտակից, կեանքին ու աշխարհին հանդէպ, մեր ընտանիքին, համայնքին, ազգին ու մարդկութեան հանդէպ....Այդ սէ՛րն է որ ոյժ ու կորով, անկոտրում ոզի կու տայ՝

յաղթահարելու երբեմն անյաղթահարելին, արարելու, ստեղծագործելու, տքնաջան աշխատելու, անկարելի դարձնելու կարելի....Սիրով կու գանք աշխարհ, Սիրով կը մեծնանք, Սիրով կը ձգտինք լաւին, բարիին, գեղեցիկին, ճշմարիտին....Սիրով կը կազմենք ընտանիք, Սիրով կը նուիրուինք անոր եւ ազգ-համայնքին,,Սէրն է

աղբիւրը ամէն մաքառումի, ամէն սխրագործութեան...: Սէրը բարիին յաղթանակն է չարին, իր ամենալայն առումով....

.....

Սիրոյ Պակասէն է որ պատերազմներ կը հրահրուին, Սիրոյ պակասէն է որ մարդիկ կը թշնամանան իրար, Սիրոյ պակասէն է որ եղբայր եղբօր չի հասկնար, կը նախանձի, կը սրտնեղի...Սիրոյ պակասէն է որ մարդիկ զիրար կը կեղեքեն, զիրար կը յօշոտեն, կը պղծեն ամէն արժէք ու սրբութիւն՝ իրենց ԵՍ-ին միայն սպասարկու....Աստուած Սէր է....եւ ամէն բարիք, ի՛նչ ձեռի մէջ ալ յայտնուի ան, Սիրոյ պտուղ է գերազանցօրէն....

.....

Կեանքը ա՛յն է, ինչ որ մենք կը տեսնենք, ինչ որ մենք կ'ուզենք տեսնել, ինչ որ մենք կ'ուզենք մեկնաբանել, իմաստաւորել....Ամէնէն բարենպաստ, հանգիստ, գերհանգիստ պայմաններու մէջ ապրող թշուառ հոգիներ կան....մինչ ամէնէն դժուար, դժխեմ պայմաններու մէջ ապրող երջանիկ հոգիներ....քանզի երջանկութիւնը էապէս ներքին է...ոգեկան...

.....

Որքան շատ սորվիս, որքան շատ գիտելիք իւրացնես, այնքան շատ կը գիտակցիս որ ոչինչ գիտես ի բաղդատութիւն այն անեզրական Իմացութեան, որ կայ Տիեզերական Գոյի մէջ....եւ տակաւ կը դառնաս խոնարհ, համեստ...: Գոռոզամտութիւնը էապէս տգիտութիւն է...

.....

Միտքի Կղզիացումը գուցէ ամէնէն մեծ սահմանափակումն է....ի հակադրութիւն մտքի բացութեան, լայնահորիզոն տեսադաշտի, տեսակետներու լայն փոխանակման եւ հաղորդակցութեան....Կղզիացած միտքը կը միտի, վերջ ի վերջոյ բացարձակացնելու իր ճշմարտութիւնը, կը լճանայ ու կը ճահճանայԲաց միտքը նախապայման է ամէն յառաջդիմութեան....

.....

Տառապանքն է ակնաղբիւրը ներշնչանքի, բանաստեղծութեան, գրականութեան ընդհանրապէս....Եթէ չես «ճաշակած» լեղին տառապանքի, գրկանքի, եթէ անխռով ու հանգիստ անցեր են օրերդ կեանքի, եթէ ամէն ինչ պատրաստ ու անքրտնաթոր է հարամցուեր քեզի....յայնժամ չես ապրեր դժոխքի այն կրակները որ աստուածներ կը ծնին....

.....

Ամէն օր մենք մեզ հայելիին առջեւ կը դիտենք, ստուգելու համար մեր արտաքին տեսքը, նախքան որ դուրս ելլենք տունէն եւ ներկայանանք հանրութեան....Մա սովորական մեր կենցաղին մաս կը կազմէ: Նոյնքան դիւրին չէ, վստահաբար, ստուգել մեր միտքերու, տեսակետներու վաւերականութիւնը, բայց որքան է կական է ատիկա կատարելը՝ ժամանակ առ ժամանակ, նախքան որ անոնք քարանան, ոսկրանան եւ դառնան ազատ միտքը կաշկանդող կարծրատիպեր: Միտք ածելով է որ կը ձերբազատուինք թիւր կարծիքէ մը, ինչպէս նաեւ՝ կը վերանորոգենք ճիշդը....

.....

Մեծամտութիւնը ահարկու է....միշտ իրե՛նը ճիշդ համարող, ամէն ինչ գիտնալ յաւակնո՛ղ, ինքզինք ուրիշէն աւելի մտացի կարծող եւ այսպէս շարունակ....Մեծամտութիւնը ոչ միայն վանողական եւ խրտչեցնող է, այլեւ կը սահմանափակէ տուեալ ենթակային մտահորիզոնը, կը կղզիացնէ անոր միտքը...եւ ինքնախաբէութեան պատրանքով կ'օրօրէ զայն....Մեծամտութիւնը գուցէ մեծագոյն տգիտութիւնն է, որ կը փակէ ենթակային իմացութիւնը նորանոր գաղափարներու առջեւ....

.....

Կարելի է՞ կաղապարել մարդիկը միատեսակ մտածելակերպի կամ աշխարհայեացքի մէջ....անտեսելով իւրաքանչիւրին խառնուածքը, բնաւորութիւնը: Կաղապարել էապէս պիտի նշանակէր՝ մերժել իրաւունքը իւրաքանչիւրին՝ այլկերպ մտածելու, խորհելու եւ՝ պարտադրել՝ արդէն կաղապար դարձած գաղափարը...Իւրովի մտածելը հիմնական մարդկային իրաւունք է, որ այնքա՛ն կ'անտեսուի մեր օրերուն...

.....

Որքան ալ խօսիս, գրես, փորձես բառերով արտայայտել միտքդ, ապրումներդ, բուն ճշմարտութիւնը, որ կա՛յ էութեանդ ծալ-ծալ խորութեան մէջ, կը մնայ չարտայայտուած, չըսուած խօսքին մէջ....քանզի բառերը անզօր են լիարժէք արտայայտելու ա՛յն, որ անեզրական է, անպարփակելի, անպարագիծ...Բառերը զսպաշապիկ են կարծէք՝ սեղմելու եւ սահմանելու համար մարդուն ներաշխարհը որ Տիեզերք մըն է...

.....

Հայ ըլլալը դժուար բան է....մաքառիլ ու պայքարիլ է, երբեմն գլուխը պատին տալ է, մորմոքիլ բայց ժպտիլ է, ցաւը կուլ տալ ու խնդալ է, ներքին կրակով մղկտալ է, ներքին լոյսը վառ պահել է, միշտ յուսալ ու հաւատալ է....Հայ ըլլալը ոգի ու կամք է, թռիչք ու սլացք է, հայ ըլլալը առեղծուած է....

.....

Ի ՄԿԶԲԱՆԷ ԷՐ ԲԱՆՆ...Խօսքը, խօսքի արժեքը, խօսքի ազդեցութիւնը...Խօսքը կրնայ շինել կամ քանդել, յուսադրել կամ յուսալքել, ոգեպնդել կամ ոգեզրկել...Խօսքը հրաշքներ կրնայ գործել...: Ահա թէ ինչու օրն ի բուն կը բանին լրատուամիջոցները, քարոզչամեքենաները, գովազդներն ու հակագովազդները...մարդոց միտքերը հակակշռելու, անոնց ուղեղները լուալու, զանոնք կողմնորոշելու ա՛յս կամ ա՛յն գաղափարին, երեւոյթին, ապրանքին, ապրելակերպին...ի նպաստ, կամ՝ ընդդէմ...: Այս աղմուկ-աղաղակին մէջ, շատ անգամ ԽՕՍՔԸ կը վարկաբեկուի, կը դառնայ սուտի եւ կեղծիքի գործիք...Մարդ-անհատն ու հանրութիւնը տակաւ կը դառնան ծարաւի՝ ճշմարիտ, անկողմնակալ, անկեղծ խօսքի, որ չըլլայ հաշուենկատ, շահախնդիր...: Խօսք՝ որ ըլլայ ազատ ու ազատագրող, խօսք՝ որ ճշմարտութեան ակունքէն բխի եւ հասնի մարդոց սրտին ու մտքին, դառնայ ուղեցոյց փարոս՝ մթամած ու ամպամած մեր ժամանակներուն....

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ-ՄԱՅԻՍ 2015

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկ. Գայիանէ Տէր Աւետիսեան եւ զաւակունք՝ Օրդր. Նաթաշա եւ Թաթիանա Տէր Աւետիսեան, խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք՝ անձամբ, հեռաձայնով, նուիրատուութեամբ թէ այլապէս, մասնակից եղան իրենք սիրեցեալ ամուսնոյն եւ հօր՝

Ողբ. ՍԵՊՈՒՀ ՏԷՐ ԱԻԵՏԻՍԵԱՆԻ

մահուան սուգին եւ բաժնեցին իրենց կորուստի ցար: Այս առիթով, ԱԶԱՏ ԽՕՍՔ-ին կը նուիրեն 100 եւրօ: